

OBSAH:

ÚVOD.....	2
1. PRŮMYSL V BYSTŘICI POD HOSTÝNEM	16
2. DŘEVOZPRACUJÍCÍ PRŮMYSL	20
2.1. TOVÁRNA THONET	21
2.2. HRDLICZKA-ZÁVODY NA IMPREGNOVÁNÍ DŘEVA	37
3. KOVOVÝ NÁBYTEK-ROBERT SLEZÁK	44
4. VOSKAŘSKÝ PRŮMYSL	50
4.1. VÁCLAV ZBOŘIL A SYN	54
4.2. ŘEŘUCHA A KUBAN	57
5. TOVÁRNA NA HODINY	62
6. DÝMKAŘSKÁ DÍLNA V BYSTŘICI P. HOST.	66
7. STAVEBNÍ PRŮMYSL	69
8. ROLNICKÉ MLÉKÁRENSKÉ DRUŽSTVO	73
9. OSTATNÍ ŘEMESLA A ŽIVNOSTI	74
ZÁVĚR	79
SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	82
RESUMÉ	86
ANOTACE	87

ÚVOD

Bystřice pod Hostýnem leží na úpatí hory Hostýna, jež je významným poutním místem, které každým rokem navštíví tisíce poutníků a turistů. Vrchol Hostýna je vysoký 735 m a samotné město leží v nadmořské výšce 316 m. Hostýnské vrchy jsou pásmem Beskyd. Údolím mezi Kelčským Javorníkem, který je nejvyšším bodem Hostýnských vrchů (865 m) a Hostýnem protéká říčka Bystřička.

Ve své práci jsem se zabývala problematikou průmyslového vývoje zmiňovaného města v letech 1918-1939, tedy v období tzv. první republiky. Hlavním důvodem, proč jsem chtěla analyzovat průmyslový vývoj v obci Bystřice pod Hostýnem je takový, že bych ráda poukázala na skutečnost, jak se z malého a bezvýznamného moravského města stala velmi prosperující průmyslová lokalita. Právě ve vymezeném časovém úseku byl zdejší průmysl na vysoké úrovni. V tomto ohledu samozřejmě musíme brát v potaz velikost samotného města. Nelze jej v každém případě přirovnávat k velkým průmyslovým oblastem v tehdejší Československu. Tento rozkvět má ovšem kořeny už ve druhé polovině 19. století, kdy do města přišla rodina Thonetů. Díky této původem německé rodině, která v samotném městě vybudovala továrnu na ohýbaný nábytek se z oblasti, jejíž obyvatelstvo získávalo prostředky na přežití především z obchodu a nepříliš kvalitního zemědělství, stává průmyslové městečko. Právě Thonetové inspirovali i další živnostníky, kteří se odhodlali a ze své malovýroby učinili doslova podniky na vysoké úrovni, které získaly prestiž nejen v samotné Československé republice, ale i za jejími hranicemi.

Jak již bylo řečeno, Bystřice patří k menším moravským městům (dnes zde žije cca 8 757 obyvatel) a v období, jemuž se věnovala tady žilo okolo 4 tisíc obyvatel. Město proslavil zejména průmysl dřevařský, a to

v celosvětovém měřítku. Dokladem toho je světově proslulý závod na výrobu ohýbaného nábytku s nynějším názvem „TON“. Samozřejmě jsem se nechtěla zabývat jen tímto typem průmyslu, ale chtěla jsem poukázat na skutečnost, že město mělo i jiné vyspělé podniky, z nichž mnohé (úspěšně) fungují až do dnešní doby. Mezi další významné závody ve městě tedy patřily následující: K již zmíněnému dřevozpracujícímu průmyslu patřil dále závod na impregnování dřeva Hrdliczka, fungující od roku 1902, jenž byl roku 1936 proměněn na akciovou společnost Impregna. Město je také významné pro výrobu kovového nábytku známého dnes pod názvem „KOVONAX“, který byl založen roku 1908 Robertem Slezákem. Důležité je zmínit výrobu voskového zboží a svíček, zejména pak firmu „V. Zbořil a syn“. Ve městě po první světové válce vznikly dokonce ještě další dvě továrny na výrobu tohoto typu zboží-„Hostýn“ Řeřucha a spol., druhou byla firma „Espol.“ Proslulost voskařského průmyslu souvisí s tím, že město leží na úpatí hory svatého Hostýna, kam každoročně v rámci křesťanských poutí putovaly tisíce poutníků. Právě z toho důvodu se voskové zboží-zejména svíce a voskové obětiny-staly důležitým obchodním artiklem. Dále uvádím továrnu na výrobu prádla Tauber; výrobu prádla a prádelnu Winkler; továrnu na výrobu pleteného zboží Chodura, která byla založena roku 1935. V neposlední řadě musím zmínit i městskou cihelnu a zdejší kamenolom, které se taky podílely na průmyslovém rozmachu.¹ Zde jsem uvedla jen ty nejdůležitější podniky, kromě nich ve městě samozřejmě působili jednotliví drobní živnostníci a řemeslníci.

V rámci problematiky historiografie je nutné zmínit, že k danému tématu neexistuje mnoho literatury. V každém

¹ BARTOŠ, Josef a spol.: Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960, sv. VII. Ostrava 1980, s. 162-163.

případě má tato skutečnost za následek, že jsem byla ve velké míře odkázána na studium archívních pramenů, a také na práci s periodiky. Z archívních pramenů jsem většinou čerpala z dokumentů fondu okresního úřadu Holešov, které najdeme v kroměřížském fondu pod označením A-8. Další informace k danému tématu jsem našla ve fondu archívu města Bystřice pod Hostýnem pod označením B-a-4. Fakt, že dané problematice nebyla věnována přílišná pozornost je právě hlavním důvodem, proč jsem si ji zvolila za téma diplomové práce. Chtěla bych tento problém důkladněji zmapovat a ucelit.

Jediná souborná publikace k samotným dějinám Bystřice pod Hostýnem, která poskytuje přehled dějin města je kniha-Dějiny města Bystřice pod Hostýnem,² jejíž autorkou je Marie Doláková. Sice zde nalezneme de facto celou historii od nejstarších dob až do konce 70. let 20. století, ovšem vzhledem k době kdy publikace vyšla (rok 1980) k ní musíme přistupovat s kritickým nadhledem. Důvodem k tomu je fakt, že autorka byla do značné míry ovlivněna ideologií minulého režimu. Na druhé straně je to opravdu jediná ucelená monografie, týkající se města, a pokud se v ní čtenář bude orientovat s již zmiňovaným nadhledem, nalezne zde jistě cenné informace k samotné historii Bystřice, ale i informace o zemědělství a průmyslu, politickém vývoji, kultuře nebo školství.

Velmi cennou publikací pro celkovou charakteristiku obce je zajisté Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960. V této publikaci nalezneme stručné a výstižné geografické a demografické údaje, územní a správní vývoj, přehledy úřadů a důležitých institucí, které v dané lokalitě sídlily. Nechybí zde ani informace o hospodářském, sociálním a politickém vývoji, o školství

² DOLÁKOVÁ, Marie: Dějiny města Bystřice pod Hostýnem. Brno 1980.

a kultuře nebo přehledy o významných osobnostech a památkách jednotlivých lokalit.

Jelikož je tématem mé práce průmysl Bystřice pod Hostýnem v letech 1918-1939, nemůžu v rámci této problematiky opomenout na dva tištěné prameny, z nichž jsem čerpala hodnotné informace. Jedná se o adresáře, kde je možné nalézt úplné seznamy živností v jednotlivých regionech pro dané období.³

Nejvíce literatury vyšlo k dějinám podniku bratří Thonetů. Tato skutečnost jistě není nijak překvapující, když si uvědomíme, že firma „TON“ má dlouholetou tradici a světový význam. Na druhé straně je nutné připustit, že většina této literatury vznikala až ve druhé polovině 20. století, což je překvapující zejména z toho důvodu, že bystřický závod vznikl už v roce 1861. Prvním dílem k této problematice psaném v češtině je kniha bystřického rodáka Pavla Hejtmána-Dílo rukou i ducha. Ovšem opět musíme brát na zřetel skutečnost, kdy kniha byla vydána (rok 1961). Autor se totiž ve velké míře zabývá problematikou dělnického hnutí, které vznikalo při Thonetově továrně a bojovalo za lepší pracovní podmínky. Historii továrny autor popisuje jen velmi okrajově na začátku knihy a větší polovinu pak věnuje boji dělnické třídy proti vykořisťování. Dílo bylo napsáno v roce 1961, tedy při příležitosti oslav 100. výročí továrny. Smutnou záležitostí je také skutečnost, že sám autor je zároveň bystřickým rodákem, a tak mohl k publikaci přistupovat s větší úctou a respektem.

K dějinám Thonetovy továrny vyšly také publikace cizojazyčné. V tomto případě se jedná převážně o německy psanou literaturu, což je jistě důsledek toho, že

³ CHYTIL, Alois: Chytilův úplný adresář československé republiky. Svazek I. Morava a Slezsko. Praha 1924; MOSSE, Rudolf: Adresář Protektorátu Čechy a Morava pro průmysl, živnosti, obchod a zemědělství. Praha 1939.

zakladatel továrny-Michael Thonet pocházel z německého města Boppard.⁴ V dnešní době už ale nalezneme dostatečné množství literatury k danému tématu, která je psaná v češtině. Z toho mimo jiné také plyne fakt, že této továrně se ve své práci budu věnovat nejpodrobněji, jelikož má pro Bystřici pod Hostýnem největší význam a de facto z ní učinila město známé i za hranicemi tehdejší Československé republiky. K dějinám podniku vyšlo několik ucelených publikací, které sledují jeho vývoj od samotných počátků téměř až do současnosti. Nalezneme zde takové informace jako například, jaký vliv měla továrna na tvářnost města nebo proč si Thonet vybral ke svému podnikání právě Bystřici. Samozřejmě autoři nezapomněli popsat důležitou proceduru ohýbání dřeva a vývoj nových typů nábytku, který se v továrně vyráběl a jenž získal celou řadu ocenění na světových výstavách. V neposlední řadě se zde ale také můžeme dočíst o samotných pracovnících, o jejich počtu i postavení v továrně.⁵

Pramenné materiály k podniku „TON“ jsou v současné době uloženy především v Moravském zemském archivu v Brně. Z důvodu, že tyto materiály využili ve svém bádání autoři publikací k Thonetově továrně-Jaromíra Šimoníková a Jiří Uhlíř, tak jsem je podrobněji neprozkoumávala. Ve státním okresním archivu v Kroměříži jsou pak také uloženy zakládající smlouvy, které jsou psány německy.

Zmínky o bystřickém průmyslu také můžeme najít v knize Holešov: město a okres, která je dobovým tištěným pramenem.⁶ Kromě několika zmínek o průmyslu zde také najdeme obecné informace k městu Bystřice pod Hostýnem.

⁴ JIRASKO, Kurt, MANG, Karl: Thonet Bugholzmöbel. Wien 1965; VEGESACK von Alexander: Das Thonet - Buch. München 1987.

⁵ BOTT, Gerhard, VEGESACK, Alexander: Princip Thonet. Od ohýbaného dřeva k trubce. Nürnberg 1989; ŠIMONÍKOVÁ, Jaromíra: Nábytek z Bystřice pod Hostýnem. Praha 1992; UHLÍŘ, Jiří: Thonet Porýní-Vídeň-Morava. Olomouc 2001.

⁶ Holešov: město a okres. Praha, Brno, Bratislava 1934.

K průmyslovému vývoji města tady nalezneme zejména informace o podniku Thonet-Mundus, ale také o Zbořilově továrně na výrobu svíček či o městské cihelně. Z důvodu, že literatury o samotném městu je velmi málo, jak jsem se již výše zmínila, tak tato publikace byla také pro téma mé práce velmi přínosnou.

Dalším pramenem je samozřejmě bystřická kronika, přičemž jsem informace čerpala z kroniky, která zahrnuje období let 1921-1939. Kronika města je v současné době uložena ve Státním okresním archívu v Kroměříži. Prvním kronikářem této kroniky byl Michal Slovák.⁷

Ve svém bádání jsem byla také odkázána na práci s periodiky. Nejvíce informací jsem našla, jak se dalo předpokládat, ve Zpravodaji města Bystřice pod Hostýnem, který je měsíčníkem, vycházejícím do dnešní doby. Čtenáři se zde mohou dočíst aktuální informace o hospodaření ve městě, zajímavé jsou také zmínky z kulturní oblasti a samozřejmě i z historie města. V tomto periodiku jsem našla četné a zajímavé články, které se vážou k průmyslovému vývoji města.⁸ Dalším periodikem, ze kterého jsem čerpala informace je Vlastivědný věstník pro

⁷ Michal Slovák se narodil roku 1893 ve Viganticích u Rožnova pod Radhoštěm. V Bystřici pod Hostýnem působil jako městský tajemník a od roku 1930 se stal ředitelem městských úřadů ve městě.

⁸ DOLÁKOVÁ, Marie: Výluka u Thonetů v roce 1922. Zpravodaj města Bystřice pod Hostýnem, 1976, č. 5, s. 18-22; HAVRÁNEK, Přemysl: Karel Bazika mladší (1901-1968)-průkopník průmyslového zpracování dřeva. Zpravodaj města Bystřice p. H., 1999, č. 1, s. 3-5; JANEČKA, Josef: 40 let od založení první pletárny v Bystřici p. H. Zpravodaj města Bystřice p. H., 1978, č. 3, s. 20-21; Jihomoravské dřevařské závody v Bystřici p. H. mají 75 let. Zpravodaj města Bystřice p. H., 1977, č. 5, s. 20-21; KUNZ, Ludvík: Zaniklá výroba voskových obětín. Zpravodaj města Bystřice p. H., 1999, č. 9, s. 28-29; MARTINEK, Zdeněk: Sériová výroba hodin v Bystřici p. H. Zpravodaj města Bystřice p. H., 2001, č. 4, s. 28; PAJTL, Milan a spol.: 70 let Kovony v Bystřici p. H. Zpravodaj města Bystřice p. H., 1978, č. 5, s. 7-8; PODZEMNÁ, Květa: Dýmkařská dílna v Bystřici p. H. Zpravodaj města Bystřice p. H., 1976, č. 5, s. 13-16; První moravská továrna na hodiny v Bystřici p. H. Zpravodaj města Bystřice p. H., 1981, č. 4, s. 44-45; Průmyslový život v Bystřici p. H. v roce 1928. Zpravodaj města Bystřice p. H., 2001, č. 5, s. 32-34; V Bystřici p. H. byla městská cihelna. Zpravodaj města Bystřice p. H., 1981, č. 5, s. 31.

mládež župy olomoucké (VSMŽO). Opět zde nalezneme několik článků týkajících se bystrické továrny na ohýbaný nábytek, voskařského průmyslu nebo kamenného lomu, který byl pro stavební průmysl také velmi důležitým.⁹

Zajímavé články o Thonetově továrně jsem ještě našla v časopise Domov, kde vyšel šestidílný seriál se specifickým názvem „Thonetologie“. Tyto články se týkají historie Thonetova podniku od počátků samotného vynálezu ohýbání nábytku. Nalezneme zde hodně informací o technologickém postupu, dále o obchodu i Thonetových konkurentech.¹⁰

Ve svém bádání jsem se zabývala určitým úsekem dějin města, proto je nutné, abych se alespoň letmo zmínila o samotném městě podrobněji. Ráda bych zde zahrнула pár slov o nejvýznamnějších historických meznících obce, dále o obecné hospodářské charakteristice (tady patří kromě již zmiňovaného průmyslu také zemědělství a lesnictví, obchod, peněžnictví, pojišťovny, doprava, zdravotnictví a sociální péče). Velmi důležitá je také charakteristika města po stránce politicko-správní struktury. Jen okrajově jsem se zmínila i o charakteristice školství a kultury.

První písemné zmínky o Bystřici pod Hostýnem nás odkazují k roku 1368, kdy Albert ze Šternberka (litomyšlský biskup) postoupil Bočkovi

⁹ ÚLEHLA, František: Bystřická továrna na ohýbaný nábytek. VSMŽO roč. 3, 1924-25, s. 120-122, 140-142; ÚLEHLA, František: Kamenný lom pod Hostýnem. VSMŽO roč. 5, 1926-1927, s. 3-9; ÚLEHLA, František: Voskařský průmysl v Bystřici p. H. VSMŽO roč. 5, 1926-1927, s. 105-108.

¹⁰ UHLÍŘ, Jiří: Thonetologie. Causa Thonet-stav bádání. Domov, 1991, č. 1, s. 13-15; UHLÍŘ, Jiří: Thonetologie. Od nápadu k novému odvětví nábytkového průmyslu. Domov, 1991, č. 2, s. 44-46; UHLÍŘ, Jiří: Thonetologie. Výroba a obchod. Domov, 1991, č. 4, s. 51-53; UHLÍŘ, Jiří: Thonetologie. Funkce, konstrukce, tvar. Domov, 1992, č. 1, s. 46-48; UHLÍŘ, Jiří: Thonetologie. Thonet a konkurence. Domov, 1992, č. 2, s. 50-53; UHLÍŘ, Jiří: Thonetologie. Thonet kontra Kohn. Domov, 1992, č. 4, s. 46-49.

z Kunštátu¹¹ záměnou půl městečka Bystřice, půl vsi Lhotky a díl Loukova záměnou za kunštátské panství ve Vrbátkách a Vrahovicích na Prostějovsku. Nemá větší význam se zmiňovat o celé historii města, protože mým úkolem je poukázat na úplně jiné skutečnosti. Ráda bych ovšem upozornila na události, které se obce dotkly zhruba ve druhé polovině 19. století. V tomto období, konkrétněji po roce 1861 totiž Bystřice zažila největší rozmach. Tehdy sem totiž přišli němečtí průmyslníci bratři Thonetové a založili přímo ve městě světově proslulou továrnu na ohýbaný nábytek. Koncem 19. století měla továrna již 2155 zaměstnanců, z čehož lze usuzovat, že musela být zřízena zvláštní dělnická kolonie v blízkosti továrny, kde byli ubytováváni továrenští dělníci, protože domácí obyvatelstvo pro masovou výrobu již nestačilo. Je nutné podotknout, že založení továrny přineslo městu skutečný rozkvět, který souvisel v jisté míře i s novým přílivem obyvatelstva. Tyto skutečnosti přispěly k tomu, že Bystřice pod Hostýnem mohla být roku 1864 čestně prohlášena městem.¹²

Ovšem alespoň jeden negativní vliv továrna na město přece jen měla. Před založením podniku bylo totiž město vyhlášeným lázeňským místem s čistým vzduchem a spoustou krásných zahrad plných zeleně. Nacházely se zde klimatické lázně a léčily se tu plicní nemoci mimo jiné také pitím žinčice. Léčení žinčicí zavedl zámecký polesný Schwarz. Počet hostů v těchto lázních se pohyboval až okolo 700 za rok. Statut lázeňského města si Bystřice udržela jen asi do roku 1900, kdy továrna na ohýbaný nábytek už byla v plném chodu a dá se předpokládat, že

¹¹ Boček Z Kunštátu byl pradědem českého krále Jiřího z Poděbrad.

¹² DOLÁKOVÁ, Marie: Dějiny města B. p. H., s. 51.

nemocné hosty, toužící po čerstvém vzduchu a klidném prostředí kouřící komíny továrny nijak nepřitahovaly.¹³

Město ale i přesto neztratilo na své významnosti, jelikož zejména na konci 19. století se stalo cílem poutníků, kteří putovali na Hostýn, na místo mariánského kultu. Můžeme s jistotou říci, že v této době patřil sv. Hostýn mezi jednu z nejnavštěvovanějších lokalit ve střední Evropě. Po 1. světové válce se Bystřice pod Hostýnem stala opět velmi vyhledávaným místem v turistické oblasti. Samozřejmě tomu dopomohla opět krásná příroda Hostýnských vrchů, jenž byly vyhledávány turisty jak v létě v rámci pěší turistiky, tak v zimě zejména pro lyžařské túry. Po roce 1945 význam města ještě více stoupl v důsledku rozvíjejícího se průmyslu i cestovního ruchu, jak již bylo naznačeno.

Bystřice pod Hostýnem bývala ve své době také významným administrativním střediskem, což souviselo v určitém smyslu i s její politicko-správní strukturou. Ve městě sídlily tyto úřady: V první řadě tady sídlil okresní soud, okresní silniční výbor do roku 1928. Dále bychom tu našli berní úřad, oddělení finanční stráže, kterých bylo v roce 1900 dvě a roku 1911 bylo zredukováno pouze na jedno oddělení. Od roku 1923 tady sídlil důchodkový kontrolní úřad, v tomto roce byl také zřízen komisariát pozemkového úřadu pro parcelaci velkostatku, který působil do roku 1928. Od roku 1900 ve městě fungovala četnická stanice. Ve městě bychom v té době našli také městskou spořitelnu a záložny, jichž tu bylo k roku 1939 šest.¹⁴

Je také důležité pojednat o začlenění Bystřice pod Hostýnem do politicko-správní struktury, protože jak lze vidět, tak v tomto ohledu se město velice často měnilo a

¹³ Tamtéž.

¹⁴ BARTOŠ, Josef a spol.: c. d., s. 162.

spadalo pod různá hejtmanství a později okresy. Prvním starostou města se stal velitel gardy a sládek Jan Branžovský, stalo se tak roku 1849. V tomto roce měla Bystřice 149 rustikalistů a 61 dominikalistů, přičemž tyto objekty byly sloučeny prozatímním řádem obecním z března 1849 v jednu obec. Významnou událostí bylo, že roku 1850 vznikl samostatný soudní okres bystřický, který byl přidělen k Okresnímu hejtmanství v Hranicích. Od roku 1868 se ovšem situace změnila a bystřický soudní okres se stal součástí okresního hejtmanství holešovského a v důsledku této události byly některé okrajové obce přiřazeny k jiným okresům. Tento stav se de facto nezměnil až do roku 1942, kdy byl zrušen politický okres Holešov a Bystřice tudíž byla opět přiřazena k politickému okresu hranickému. Po roce 1945 byl ale znovu obnoven politický okres bystřický, takže město se opět v určitém smyslu osamostatnilo. Tento stav nevydržel příliš dlouho, jen do roku 1949, kdy byly soudní okresy zrušeny a v důsledku této události Bystřice přišla o statut významného města jakožto sídla důležitých správních orgánů. Po této události bylo město přidruženo zpět k okresu holešovskému, ovšem ten byl roku 1960 zrušen a od té doby patří Bystřice pod Hostýnem k okresu Kroměříž a od 1. ledna 2000 spadá do kraje zlínského.¹⁵

Národnostní a náboženská struktura byla ve městě následující: Výsledky, které jsem zde uvedla vyplývají ze sčítání obyvatelstva prováděného v letech 1921 a 1930. Při sčítání obyvatel v Bystřici pod Hostýnem v roce 1921 bylo zjištěno, že zde žilo 4 tisíce lidí, z čehož bylo 126 Němců a 48 příslušníků jiných národností. V rámci náboženského vyznání v této oblasti převládali katolíci, kterých tu bylo 3488. Pro zajímavost jsem dodala, že k židovství se přihlásilo 33 občanů, k evangelíkům 93

¹⁵ DOLÁKOVÁ, Marie: Dějiny města B. p. H., c. d., s. 51-52.

osob a stoupenců církve československé bylo 117.¹⁶ Nyní ještě pro srovnání uvádím výsledky ze sčítání z roku 1930, protože spadá do období, kterému se ve své práci věnovala. V tomto roce žilo ve městě 4 256 obyvatel a z toho bylo 108 Němců a 63 příslušníků jiných národností. V rámci náboženského vyznání zde stále převládali občané, kteří se hlásili ke katolickému vyznání, jichž bylo evidováno 3732. Příslušníků církve československé tady žilo 44, evangelíků 150 a židů jen 30.¹⁷

Z daného textu vyplývá, že Bystřice pod Hostýnem byla ryze českým městem s velmi malou německou menšinou. Němci se dostali do města zejména až ve druhé polovině 19. století se založením Thonetovy továrny. Jednalo se ale jen o několik německých úředníků. Když ovšem uvážíme, že Thonetové byli původem německé národnosti, musíme předpokládat, že v jejich snahách zajisté bylo přitáhnout do města daleko více německého obyvatelstva a jistým způsobem ho i germanizovat, což se jim naštěstí ale nepodařilo. Z daného textu je potom dále vidět, že většina obyvatelstva byla římsko-katolického vyznání, což samozřejmě také souvisí s vlivem mariánského kultu na Hostýně.

Zemědělství v Bystřici nebylo na příliš vysoké úrovni. Důvodem, proč se příliš nevyvíjelo bylo, že Bystřici vždy obklopovaly rozsáhlé lesy, louky a pastviny, a podhorská půda zde nebyla příliš úrodná. Na druhé straně víme, že před zavedením Thonetovy továrny a dalšího rozmachu průmyslu jako takového se obyvatelstvo zabývalo převážně právě zemědělstvím, jelikož to byl kromě obchodnictví téměř jediný zdroj obživy. Zemědělství tady bylo zaměřeno na pěstování tradičních zemědělských plodin jako je pšenice, žito, ječmen, oves a brambory.

¹⁶ Kronika města Bystřice pod Hostýnem od roku 1921, s. 11.

¹⁷ Tamtéž, s. 97.

Jak již bylo řečeno, tak poloha města a jeho okolí nebyla vhodná pro velký zemědělský rozvoj. Tudiž nedocházelo v této oblasti ani k velkým pokrokům. Přesto zde byly zakládány různé hospodářské spolky, působil zde například Spolek chovatelů drobného hospodářského zvířectva založeného v roce 1900; Včelařský spolek pro Bystřici a okolí, který byl založen roku 1916 a o rok později bylo založeno Hospodářské družstvo skladištní. Nejdůležitějším zemědělským sdružením byla Niva. Jednalo se o pícninářsko-lukařské, ovocnářsko-bylinářské zemědělské sdružení, jenž bylo ve městě Bystřici založeno v roce 1927. Mezi nejdůležitější činnosti tohoto spolku patřilo jednak moderní lukaření a pícninářství, odběr a prodej léčivých bylin a jejich přípravu; dále sušení ovoce a prodej travních semen. Družstvo se také zabývalo propagací a zřizováním dočasných a trvalých luk. A v neposlední řadě byl úkolem zemědělského sdružení prodej ovocných stromků a prodej ušlechtilého osiva a sadby.¹⁸

V Bystřici pod Hostýnem fungovala čtyřtřídní škola obecná, kde se vyučovali zvláště chlapci a děvčata. Dále bychom tu našli školu měšťanskou, která zahájila svou výuku ve školním roce 1897-1898. Tato škola byla zpočátku jen chlapeckou, teprve ve školním roce 1907-1908 byla otevřena i škola dívčí. Další vyučovací institucí byla pokračovací škola pro učně, jenž svou činnost zahájila v říjnu 1891. Stalo se tak na žádost společenstva živnostníků a řemeslníků. Tato škola podléhala zpočátku správě obecné školy a vyučovali v ní také její učitelé. K většímu rozšíření této školy došlo ve školním roce 1924-1925, kdy zde byly otevřeny zvláštní třídy kovodělníků a oděvníků. Významnějšího statutu dosáhla zmiňovaná instituce v roce 1933, kdy byla přeměněna na školu živnostenskou, přičemž zde byla zřizována odborná

¹⁸ Holešov: město a okres. Praha, Brno, Bratislava 1934, s. 112.

oddělení pro kovodělné, oděvní, dřevodělné a obchodní živnosti.¹⁹ Z toho je patrné, že Bystřice byla v oblasti školství na docela vysoké úrovni, jelikož zde postupně kromě obecné a měšťanské školy vznikaly i specializované instituce pro rozvíjející se řemesla a živnosti. Samozřejmě to byl také důsledek průmyslového rozmachu města, protože nově vznikající továrny potřebovaly postupně také specializované zaměstnance a k tomu měly být určeny právě tyto nové školní obory.

Mezi nejvýznamnější památky města Bystřice pod Hostýnem patří bystřický zámek, který byl postaven v 1. polovině 15. století pány z Tvorkova. Postupně docházelo k modernizaci sídla takovým způsobem, že původní budovy byly zachovány a k nim přibývaly nové a modernější. Zámek zdobí malby Jana Svitáka z roku 1805 a Hanuše Schwaigera z konce 19. století. Dalšími vlastníky zámku po pánech z Tvorkova byli páni z Landštejna, Hustopeč, Limburáka, Víckova, páni z Lobkovic a Halštu a Rottalové. Od roku 1827 zámek vlastnili po celých 106 let Laudonové, kteří byli také vlastníky bystřického velkostatku. Ve městě dále nalezneme farní kostel sv. Jiljí, který získal dnešní podobu roku 1744. Zasloužil se o to F. A. Rottal. Tento, již jednou zmiňovaný rod pocházel ze Štýrska, kde je patronem opat svatý Jiljí a podle něj je pojmenovaný bystřický kostel. Mezi významné památky města patří také Thonetův zámeček, jenž byl postaven mezi léty 1873–1877 a ve své době sloužil jako obytný dům pro celou Thonetovu rodinu. Pro zajímavost uvádím, že zámeček byl v nedávné době velmi hezky opraven a dnes slouží jako podniková prodejna firmy „TON“. V rámci zmínky o bystřických památkách nemohu opomenout nedaleký Hostýn, kde nalezneme chrám Nanebevzetí Panny Marie. Do dnešní podoby byl chrám vystavěn v 1. polovině 18. století Tomášem Šturmem.

¹⁹ DOLÁKOVÁ, Marie: Dějiny města B. p. H., c. d., s. 210-211.

Kostel byl za vlády Josefa II. odsvěcen a zbořen, ale z iniciativy věřících byl na počátku 19. století znovu obnoven. Protože se chrám nachází v nadmořské výšce 718 m, stal nejvýše položenou církevní stavbou na Moravě.²⁰

²⁰ www.muph.cz/Mesto/Historie, staženo dne 5.1. 2009.

1. PRŮMYSL V BYSTRICI POD HOSTÝNEM

V této kapitole bych chtěla obecně analyzovat průmyslový vývoj v Bystřici pod Hostýnem. Jak již bylo řečeno v úvodu, tak do druhé poloviny 19. století se v této lokalitě žádný větší průmyslový podnik nenalézal. Obyvatelé byly v rámci obživy odkázáni jen na zemědělství, obchodnictví a na zisky, které plynuly z lázeňského provozu. Nedaleko města se nachází významné poutní místo sv. Hostýn, kam proudily tisíce poutníků ročně, a to byl další zdroj příjmů pro bystřické občany. Protože Hostýn sloužil opravdu jen jako poutní místo a nenacházely se tady téměř žádné hostince, kde by si poutníci mohli odpočinout, soustředili se hostince v samotném městě. Jediným druhem řemeslné výroby, které bylo v Bystřici provozováno bylo hrnčířství. Vyrábělo se tady typické kuchyňské nádobí, ale i nádoby na vodu, tzv. baňky, které byly výhradně určeny pro turisty, putující na Hostýn. Do těchto baněk si totiž mohli nabírat vodu z proslulého hostýnského pramene. Ovšem ani hrnčířství se tady příliš nerozvinulo.²¹

Situace se změnila teprve v roce 1861 s příchodem Michaela Thoneta a jeho synů do města, kde založili továrnu na výrobu ohýbaného nábytku. V této době si snad nikdo nedokázal představit, že si podnik zanedlouho získá celosvětové uznání. Založení továrny mělo samozřejmě ten důsledek, že ve městě postupně stoupla životní úroveň a za prací přicházeli lidé z celého okolí s vidinou nové práce, která se lišila od té, na niž byli odjakživa zvyklí. Příchod Thonetů měl za následek skutečnost, že se z de facto malého neznámého městečka stalo známé průmyslové středisko.

²¹ Holešov: město a okres, c. d. s. 105.

Je tedy nutné si uvědomit následující skutečnost. Totiž že od 19. století, tedy od doby, kdy ve městě byla prosazena průmyslová výroba, se zde nacházely vedle sebe tři vrstvy podniků s odlišnou výrobní činností. Jednalo se o již zmíněný a nově zavedený tovární průmysl, dále to byla domácká práce, jenž se dochovala z dřívější manufakturní výroby a cechovní řemeslo, které v podstatě zaniká v roce 1859, kdy byl vydán nový živnostenský řád. Řemeslná výroba právě ustupovala stále rozvíjející se průmyslové výrobě a nakonec došlo k tomu, že se ve městě udržela jen řemesla, bez nichž by se lidé opravdu obejít nemohli. Patřili mezi ně krejčí, švec, řezník, pekař, mlynář, kovář, truhlář či zámečnick apod.²²

Z toho, co bylo řečeno je možné usuzovat, že město se stávalo čím dál více závislé na tovární průmyslové výrobě, která se stále více stávala dominantnější. Drobní živnostníci, věnující se například výrobě nábytku nemohli Thonetům v žádném případě konkurovat. Na druhé straně Thonetové následně inspirovali další, do té doby drobné a neznámé živnostníky, kteří se odhodlali a následně založili další významné průmyslové podniky. V oblasti výroby nábytku to byl původně vyučený zámečnick Robert Slezák, který se proslavil jako průkopník výroby kovového nábytku. Ve své době byla v Bystřici také důležitá výroba svíček a voskového zboží. Průkopníkem tohoto typu průmyslového odvětví byl Václav Zbořil, který začal výrobu v malé ruční dílně v roce 1858. Po první světové válce ve městě vznikl další, ovšem menší závod na výrobu voskového zboží Řeřucha a Kuban výroba voskového zboží a svíček zn. „Jiskra“. Jak je dále patrné v samostatném výkladu, v němž jsem se věnovala voskařskému průmyslu, tak tato firma se později rozpadla na dva samostatné závody a v roce 1924 vznikl navíc ještě jeden závod na

²² DOLÁKOVÁ, Marie: Dějiny města B. p. H., c. d., s. 72.

výrobu svící a chemicko-kosmetických výrobků „Espol“. Jak jsem se již zmínila v úvodu, tak důležitá byla také činnost čistírny a prádelny Winkler a továrna na výrobu prádla. Do odvětví oděvní výroby je nutné ještě zahrnout výrobu pleteného zboží, kterou založil A. Chodura.²³

Důležité je ještě zmínit rozvoj stavebního průmyslu v Bystřici pod Hostýnem. V rámci tohoto průmyslového odvětví vznikla ve městě cihelna a na úpatí Hostýna se těžil kámen z kamenolomu. Po první světové válce se ve městě také začali prosazovat první větší stavitelské firmy.

Pro průmysl byla klíčovým prvkem zajisté také doprava, a to zejména železnice. Ta byla vybudována poměrně pozdě, téměř až na sklonku 19. století. V roce 1880 byl započat železniční provoz na trati Zborovice-Kroměříž-Bystřice pod Hostýnem. V roce 1882 byla uvedena do provozu trať z Kojetína do Bystřice a roku 1886 byla prodloužena do nedalekých Rajnochovic. Pro průmyslový rozmach mělo význam spojení továrny na ohýbaný nábytek s bystřickým nádražím vlečkou, k čemuž došlo v roce 1888. V roce 1928 pak došlo k dalšímu spojení nádraží se závodem na impregnaci dřeva.²⁴ Z toho vyplývá, že materiál k průmyslovému zpracování dřeva byl zpočátku odkázán jen na silniční dopravu, tzn. na povozy tažené koňmi, což bylo jistě dost náročné. Tato situace tedy trvala celých 20 let od vybudování Thonetovy továrny.

V této kapitole jsem chtěla stručně charakterizovat obecný průmyslový vývoj ve městě od nejstarších dob a nastínit, kterými odvětvími a konkrétním jsem se ve svém bádání zabývala podrobněji. Ze stručné charakteristiky je možné vidět, že i když Bystřice patří k menším městům, tak z hlediska průmyslu si stála velmi dobře. Již

²³ Tamtéž, s. 76-77.

²⁴ Tamtéž, s. 54.

několikrát jsem upozornila, že největší podíl na tomto úspěchu mají samozřejmě Thonetové, ale je nutné se zaměřit i na další podniky, které jsou mnohdy ještě dodnes pro město důležité a poskytují práci zejména místním občanům.

2. DŘEVOZPRACUJÍCÍ PRŮMYSL

Tento typ průmyslu je pro město Bystřici pod Hostýnem zajisté klíčovým. Do zmiňovaného průmyslového odvětví spadá již zmíněná světově proslulá firma Thonet. Velmi významným byl, a stále je také závod na impregnování dřeva Hrdliczka, který od roku 1936 přešel na akciovou společnost a právě od té doby je známý pod názvem „Impregna“. Kromě těchto dvou nejvýznamnějších podniků se ve městě a jeho okolí také nacházely pily i drobní výrobci nábytku, kteří ovšem továrně nemohli v žádném případě konkurovat.

Velká prosperita dřevozpracujícího průmyslu souvisela se skutečností, že v blízkosti Bystřice pod Hostýnem se nacházejí rozsáhlé lesy bohaté zejména na bukové dřevo. Tento typ dřeva byl důležitý hlavně pro výrobu ohýbaného nábytku. Lesy byly původním majetkem Arnošta Laudona, který vlastnil zdejší velkostatek. Z toho vyplývá, že budoucí továrníci se musely nejdříve dohodnout s Laudonem o pronájmu, resp. prodeji bystřických lesů.

2.1. TOVÁRNA THONET

V rámci problematiky rozvoje průmyslu v Bystřici pod Hostýnem je samozřejmě nutné začít právě u Thonetu, jelikož to byla továrna, která z téměř zapadlého a bezvýznamného města vytvořila lokalitu známou snad po celém světě. I když je moje práce zaměřena na období první republiky, přece jen se alespoň okrajově zmíním o historickém vývoji továrny, aby nedošlo k jakémusi vytržení z kontextu. Také je nutné popsat stručně technologii ohýbání dřeva, jenž byla a dodnes je základem výroby dřevěného nábytku ve firmě Thonet.

Továrna na ohýbaný nábytek byla v Bystřici pod Hostýnem založena Michaelem Thonetem (2.7. 1796–3.3. 1871) v roce 1861. Je ovšem důležité, vrátit se ještě o pár let dopředu a objasnit skutečnosti, které tohoto rodáka z Porýní vedly k tomu, aby založil továrnu právě v malém moravském městečku. Na úvod je nutné zmínit, že Thonetovy továrny byly zakládány samozřejmě i v jiných městech,²⁵ ovšem ta v Bystřici pod Hostýnem se postupem času stala tou největší a nejdůležitější.

Význam Michaela Thoneta spočívá především ve vynálezu ohýbání speciálně upraveného dřeva mechanickým způsobem. Je ale nutné si uvědomit, že nebyl jediným a hlavně ne prvním, kdo se o tuto techniku pokoušel. První pokusy se objevují v Anglii v 18. století a patenty na tento vynález byly tak zpočátku uděleny J. Cumberlandovi, H. Jacksonovi a J. Vidlerovi. Úspěšnými v dané oblasti se stali dále ještě například Američan Samuel Gragg nebo Belgičan Jean Joseph Chapuis. Jejich technologie spočívala v různých způsobech změkčování dřeva, což bylo před samotným ohybem nezbytností. Snažili se o to

²⁵ Koryčany, Velké Uherce, Halenkov, Vsetín, Nowo-Radomsk, Frankenberg.

například vařením, pařením či zahříváním. Později se ale ukázalo, že tyto techniky nebyly příliš dostačujícími k výrobě kvalitního nábytku a hlavně vynálezci nedotáhli své dílo do konce. To znamenalo, že se nezaměřili na velkovýrobu, jak tomu učinil až Thonet.²⁶

Michael Thonet byl truhlářem v Boppardu nad Rýnem a vyráběl nábytek z ohýbaného laminovaného dřeva, přičemž v roce 1841 požádal o patentování svého výrobního postupu. V témže roce se účastnil se svými výrobky výstavy v Koblenzi, kde zaujaly rakouského knížete kancléře Klementa Lothara Metternicha natolik, že si Thonet při svém dalším podnikání mohl být jist jeho značnou podporou. V čem tedy ale byla Thonetova technologie lepší než ty předcházející? Jeho výrobní postup ohybu dřeva spočíval v docílení trvalé ohebnosti profilů vytvořených ze svazků dých kombinací chemického a mechanického působení na materiál, přičemž zmíněné chemické působení spočívalo v povaření svazku stejně širokých dých v tekutém klihu. Po vytažení takového svazku z klihové lázně následovalo mechanické působení, jehož význam byl v ohnutí podle předem připravené formy a následného usušení v této formě. Takovýto vzniklý prvek požadovaného tvaru byl daleko pružnější, pevnější, lehčí a v neposlední řadě i méně nákladný než stejně velký dílec vyřezaný z masivního dřeva. Další výhodou bylo, že pro vnitřní vrstvy svazku mohly být využity méně hodnotné druhy dřev a zmiňované formy mohly být také i několikrát použity. Zpočátku se podle této technologie měly zhotovovat pouze kvalitní židle, ale postupem mohlo být užito navíc i k výrobě schodišť nebo při stavbě lodí.

²⁶ ŠIMONÍKOVÁ, Jaroslava: Nábytek z Bystřice pod Hostýnem. Praha 1992, s. 17.

Z toho vyplývá, že postup mohl být využit i v jiném než nábytkářském odvětví.²⁷

Thonet si získal obrovskou oblibu díky nábytku, který nabýval znaků elegance, pružnosti a lehkosti. Je ale také nutné zmínit, že byl navzdory své modernosti a dynamičnosti také cenově přijatelný, a proto si na svou stranu naklonil tehdejší mocnou šlechtu. To byly jistě nejdůležitější faktory, které mu dopomohly k tomu, aby se z bezvýznamného truhláře stal obchodník světového formátu.

Pro další vývoj bylo nezbytné rozšířit malovýrobu na velkovýrobu a k tomu bylo třeba vybudovat nové komplexy v podobě továren. Thonet samozřejmě nezaložil ihned svůj první závod na Moravě v Bystřici pod Hostýnem. Nejprve si založil vlastní živnost ve Vídni, ale protože se mu hromadilo stále více zakázek, byl nucen si pronajmout dílny u známého rakouského výrobce nábytku Františka Lista v Mariahilferstrasse. V tomto období stále ještě více pracuje na zdokonalení svého výrobního postupu ohýbání dřeva, který měl spočívat v ohýbání masivnějších dílů dřeva. To se mu nakonec opravdu podařilo a právě v tomto pracovním postupu spočívá jeho velkolepý význam. Zmíněným objevem se mu ještě více pootevřely dveře do světa průmyslu. Z těchto důvodů byl nucen svou výrobu přesunout do ještě větších prostor-pronajal si Mollardův mlýn v Gupendorfu, kde zaměstnával 42 dělníků a k výrobě zde poprvé použil parní stroje. V roce 1853 byla založena firma Bratří Thonetové, jelikož Michael svůj podnik přenechal svým pěti synům.²⁸

Výrobky firmy Thonet začaly proudit do všech koutů světa. Nastal ale nový problém, který spočíval v nedostatku dřeva. Není totiž dřevo jako dřevo a

²⁷ Tamtéž, s. 21.

²⁸ HEJCMAN, Pavel: Dílo rukou i ducha. Praha 1961, s. 12-13.

k ohýbání nábytku je veskrze vhodné nejvíce bukové dřevo, kterého byl v Rakousku nedostatek. Z toho důvodu byly hledány nové vhodné lokality, kde by mohli Thonetové otevřít své prosperující podniky. K tomu byla vhodná moravská krajina s dostatkem potřebného bukového dřeva. První továrna na Moravě byla založena v Koryčanech v roce 1857.²⁹ Brzy se ovšem ukázalo, že ani tamější lesy nejsou nevyčerpatelné, a tak se přemýšlelo, kde postavit novou továrnu. Volba padla na Bystřici pod Hostýnem. Neodpustím si na tomto místě citovat Pavla Hejcmana, který následovně popisuje bystřickou krajinu před příchodem Thonetů: *„Rozsáhlé a hluboké lesy obklopovaly tento tichý kout východní Moravy po celá staletí. Kromě zvěře pro panský stůl barona Laudona a suchého chrastí pro chudé bystřické občany však lesy neposkytovaly městu nic. Nebo snad přece-krásu. K čemu je však krása, když nejlepší půdu zabral baronský velkostatek, k čemu je krása, když tady v Záhoří je hlad“?*³⁰ Z toho je patrné, že Thonetův lákalo pro vytvoření nového podniku zdejší lesnatá krajina a je nutné připustit, že si vybrali velmi dobře. Jejich další pozitivní význam pro město spočíval v tom, že navíc pozvedli úroveň města a jeho okolí.

Nejdříve bylo ale nutné vyjednat smlouvu o dodávkách dřeva od svobodného pána Arnošta Laudona, který tehdy vlastnil lesy na Bystřicku. Patrně v tom žádný velký problém nebyl, protože už 7.12. 1861 se už začínalo pracovat v bystřické továrně se 166 zaměstnanci. Pro zajímavost uvádím, že roku 1862 v továrně pracovalo 255 zaměstnanců a do roku 1885 vzrostl jejich počet na 2155.³¹ Je ovšem nutné upozornit, že počet zaměstnanců v následujících letech značně kolísal. Musíme brát v potaz takové faktory jako byla 1. světová válka, kdy

²⁹ UHLÍŘ, Jiří: Thonet Porýní-Videň-Morava. Olomouc 2001, s. 27.

³⁰ Tamtéž, s. 16-31.

³¹ DOLÁKOVÁ, Marie: Dějiny města B. p. H., c. d., s. 74.

muži museli odcházet na frontu. Dalším kritickým obdobím byla velká hospodářská krize, která vyvrcholila ve 30. letech 20. století, kdy zase markantně klesal export výrobků do zahraničí. Tyto události vedly jednoduše k tomu, že prosperita podniku nemohla být taková, jako v jejích prvních letech. Ano, právě konec 19. století a počátek 20. století byly pro továrnu tzv. zlatými léty. Lze tak usuzovat mimo jiné z počtu zaměstnanců, jak již bylo řečeno. Z podrobného zkoumání vyplývá, že velmi kritickým byl pro továrnu rok 1903, kdy tady pracovalo 965 zaměstnanců. Před 1. světovou válkou, v roce 1913, továrna prosperovala, protože v tomto období byl počet pracujících 2035, ale v roce 1917 už jich bylo pouhých 566.³²

Důvody velkého počátečního úspěchu továrny na ohýbaný nábytek byly následující: Jak již bylo výše zmíněno, v první řadě za tuto skutečnost může vhodné prostředí s dostatkem bukového dřeva. Dalším nezbytným faktorem bylo, že Bystřice byla do poloviny 19. století město, kde nebyla příliš vysoká životní úroveň. Větší významnosti město nabývalo jen díky tradici již zmíněných klimatických lázní a díky oblibě nedalekého poutního místa Hostýna. Místní obyvatelstvo nemělo na výběr příliš mnoho způsobů obživy. Sice zde pronikla manufakturní výroba, ale týkala se pouze velmi malého počtu odvětví. V praxi to znamenalo, že koncem 18. století bylo jedinou manufakturou bílení prádla. Bělírna byla spojena s panskou tkalcovnou, která zpracovávala len a konopí vypěstované na Bystřicku. Tato práce byla určena pro tehdejší císařské sklady. Dílny na bílení prádla záhy zanikly a na jejich místo v roce 1790 nastoupila výroba keramiky.³³ Tyto manufaktury ale nebyly schopné uživit

³² HEJCMAN, Pavel: c. d., s. 32.

³³ DOLÁKOVÁ, Marie: Dějiny města B. p. H., c. d., s. 72.

většinu městského obyvatelstva, navíc již v úvodu bylo řečeno, že zemědělství se v tomto kraji příliš nedařilo. Bystřice pod Hostýnem se sice později stala i sídlem důležitých úřadů, ovšem tady byla práce výhradně pro úředníky a ne pro obyčejné a nevzdělané obyvatelstvo. A tak lidé zajisté nadšeně přivítali vznik továrny na výrobu především sedacího nábytku. Navíc tato výroba zpočátku nevyžadovala vyloženě speciální řemeslnou odbornost, teprve až později vznikaly v rámci dřevovýroby různé speciální obory.

Na druhé straně byl prostý, většinou venkovský lid pro podnikatele levnou pracovní silou, takže si mohli dovolit prodávat své výrobky levně, a tím si získávali na trhu sympatie. Pracující totiž neměli žádné zkušenosti s tovární výrobou. Jednoduše řečeno byli rádi za to, že mají práci, která je, i když ne zrovna vždy dobře, placená. Teprve později se začíná rozvíjet tzv. dělnické hnutí, volající po lepších pracovních podmínkách a vyšších mzdách. Na obranu Thonetů je ale nutné říci, že jejich příchodem a zavedením továrny na výrobu ohýbaného nábytku vzrostla ve městě životní úroveň a vzrostl také počet obyvatel v důsledku přílivu nových dělníků.

Továrna měla také kladný přínos pro novou tvářnost města, které se postupem času měnilo a modernizovalo. Založení závodu znamenalo zvýšení počtu obyvatel ve městě. To znamenalo, že i samotná Bystřice pod Hostýnem se musela určitým způsobem změnit. Důležitou událostí bylo, že Bystřice byla roku 1864 povýšena na město. Dále se samozřejmě musel změnit do určité míry i architektonický ráz města, přibýlo nových budov i obydlí pro nově příchozí dělníky. Byly budovány nové silnice i

železnice.³⁴ V blízkosti továrny byly vystavěny jednak domky pro vedoucí pracovníky firmy i kolonie tzv. továrních domků pro dělníky. Významnou stavbou byl tzv. Thonetův zámeček, o němž jsem se již zmínila v úvodu, který byl určen pro Thonetovu rodinu. V neposlední řadě také nesmíme zapomínat na skutečnost, že do města proudili noví zaměstnanci a přinášeli tu nové mravy a vlivy, stejně tak jako rodáci byli v rámci podnikového rozmachu posíláni do jiných měst, kde byly zakládány nové pobočky Thonetovy továrny a zde se setkávali s novými vlivy, které do své rodné vlasti při svém návratu přinášeli.

Je nutné si ale také uvědomit, že Thonetové se jistě museli potýkat s rostoucí konkurencí. V tomto úseku bych zmínila pár slov k jejich největším konkurentům, s nimiž nakonec byli nuceni dokonce spolupracovat. První konkurenti se objevují ještě v době Thonetova působení ve Vídni a ve své podstatě se jedná jen o nezkušené plagiátory, kteří chtěli úspěšného výrobce nábytku zlikvidovat, což se jim ale naštěstí nepodařilo. Asi nejvýznamnějším z těchto plagiátorů byl vídeňský truhlář Josef Neyger, který se Thoneta pokusil zničit tím způsobem, že upozorňoval na nedostatek novosti v jeho výrobním procesu. Na tohoto drzého truhláře nakonec navázalo ještě pár dalších, například Johann Weiß nebo Johann Kukol. Jak již bylo řečeno, zmiňovaní sice chtěli Thoneta pokořit, ale sami přitom nic nového v technologii ohýbaného nábytku nepřinesli.³⁵

Tito drobní truhláři, kteří na sebe patrně chtěli jenom upoutat pozornost a obohatit se nemohli takového velikána, jakým ve svém oboru Thonet byl, vůbec ohrozit.

³⁴ Od roku 1882 došlo k vybudování trati od stanice Severní dráhy císaře Ferdinanda v Hulíně a roku 1888 byla tato trať prodloužena z Bystřice na Rajnochovice do Kojetína a odtud až do Těšína.

³⁵ UHLÍŘ, Jiří: Thonet Porýní-Vídeň-Morava. Olomouc 2001, s. 51.

Ovšem postupně vznikaly daleko větší a úspěšnější konkurenční firmy. Mezi nejvýznamnější patří podnik Jakoba a Josefa Kohnů ve Vsetíně, kteří se nejprve zabývali výrobou sirek. Později se otec a syn Kohnové začali také velmi zajímat o výrobu ohýbaného nábytku. Je nutno dodat, že to nebyli žádní amatéři a začátečníci, ale zkušení obchodníci, takže pro Thonetovy představovali už skutečnou a do jisté míry i nebezpečnou konkurenci. Kohnové opět přišli s nařčením proti Michaelu Thonetovi, že jeho pracovní postup není původní. Ve svém postupu byli neoblomní a dokonce hrozil i soudní proces mezi oběma stranami. Thonetové si dobře uvědomovali, jaký dopad by pro ně mohl mít případný soudní proces. Už na konci 60. let 19. století si totiž vybudovali poměrně slušnou pověst, jak doma, tak ve světě a o tu rozhodně nechtěli přijít. Nakonec vše dospělo k tomu, že se v roce 1869 raději dobrovolně vzdali svého patentu na technologii ohýbání nábytku.³⁶

Kohnové si velmi dobře uvědomovali, že pracovní postup ohýbání nábytku okopírovali. Vlastně jim nešlo o nějaké prvenství nebo novátorství, jejich cílem byl hlavně zisk a oslabení skvěle prosperujícího podniku Thonetů. Proto v roce 1867 založili svou vlastní továrnu ve Vsetíně, která přešla v roce 1901 na akciovou společnost. Jejich další podniky vznikly v Těšíně, Nowo-Radomsku a Holešově. I přes počáteční neúspěchy, kdy podniky Kohnů nevyráběly zrovna nejvyšší kvalitu zboží, se postupně stali téměř tak významnými jako Thonetové.³⁷

V rámci problematiky konkurence je nutné zmínit ještě jeden velký podnik-MUNDUS, jehož zakladatelem byl Leopold Pilzer, obchodník z Haliče. MUNDUS byla akciové

³⁶ Tamtéž, s. 52.

³⁷ Tamtéž, s. 51-55.

společnost stávající ze šesti zakládajících firem.³⁸ Pilzer byl velmi výborným a prozíravým obchodníkem, takže ve svém oboru byl zvláště úspěšný. Avšak Thonetům nechtěl přímo konkurovat, dokonce s nimi ještě před první světovou válkou uzavřel několik dohod o spolupráci.³⁹ Kohnové a MUNDUS se pro Thonetů nakonec stali osudovými, neboť s nimi ve 20. letech 20. století vytvořili velkou akciovou společnost. O této problematice se podrobněji zmíním níže.

Pro továrnu bylo nejúspěšnějších zejména prvních padesát let existence. Jak již bylo řečeno, o tomto období lze hovořit jako o zlatém věku. Dalo by se předpokládat, že nástup nového století a následný vznik Československé republiky přinese také další rozmach v průmyslu, tedy i pro Thonetovu továrnu v Bystřici pod Hostýnem. Ovšem v Thonetově případě tomu tak úplně nebylo. Do zaběhlého chodu továrny totiž zasáhly nejprve politické a s nimi spjaté hospodářské události, které vyvrcholily první světovou válkou. První světová válka samozřejmě negativně zasáhla do chodu prosperující továrny. Vedení firmy si ještě před válkou velmi dobře uvědomovalo nadcházející nebezpečí. Ze strachu, aby podnik nezkolaboval úplně, rozjel svou výrobu naplno ve všech svých podnicích a ještě více se výrobci zaměřili na export do cizích zemí. Jednoduše řečeno, Thonetové chtěli z této situace vytěžit co nejvíce a zaopatřit se na horší časy, které je čekaly. Pro lepší představu bych na tomto místě uvedla příklad, jak na tom byla bystřická továrna z hlediska exportu těsně před válkou. Jedná se o přehled, který ilustruje, v jaké ceně bylo vyrobeno a exportováno zboží v roce 1913 do těchto zemí:

³⁸ Rudolf Weill & Co. Buczkowice u Bialska, Josef Hofmann násl. Bialsko, Josef Jaworek Těšín, Rudolf Lazar Mimoň, Friedrich Flaschner Děčín, J. Sommer Hranice na Moravě.

³⁹ UHLÍŘ, Jiří: Thonet Porýní-Videň-Morava, c. d., s. 55-56.

USA.....	427 000 K (rakouská měna)
Itálie.....	335 000 K
Francie.....	702 000 K
Anglie.....	401 500 K
Německo.....	452 500 K

Jižní Amerika a jiné zámořské země...1 490 000 K.⁴⁰

Z toho je patrné, že před první světovou válkou byla Thonetova továrna velmi dobře prosperujícím podnikem. Navíc musíme brát v potaz fakt, že uvedené hodnoty se týkají pouze jednoho závodu, byť toho největšího. Dále je nutné si uvědomit, že továrna se soustředila zejména na export do cizích zemí, jelikož sklady v Praze a v Brně z bystřické továrny v témže roce odebraly pouze zboží v hodnotě cca 196 000 K.⁴¹ Právě ale orientace na zahraniční trhy měla negativní důsledky po vypuknutí války, kdy se zahraniční obchod zcela zhroutil. V rámci událostí první světové války rapidně klesl počet pracujících, jelikož muži byli odvoláváni na frontu a spousta žen tak byla odkázána živit své rodiny. Navíc se v této době pracovalo jen dva dny v týdnu. Ještě jednou bych připomněla, že počet zaměstnanců před válkou činil 2035 zaměstnanců, kdežto v roce 1917 jich bylo pouhých 566!

Dalším mezníkem v období první světové války bylo, že 19. února 1916 vyhlásilo ministerstvo vnitra ve Vídni továrnu za „podnik státem chráněný“ s válečnou výrobou. Tato událost velmi pobuřovala zbývající pracovníky v továrně. Nynější statut navíc přinesl skutečnost, že válečná výroba už neznamenal výrobu ohýbaného nábytku, ale začaly se tu vyrábět například pažby k puškám, nosítka nebo dřeváky. Navíc tehdejší monarchie zakročila před nespokojeností pracujících takovým způsobem, že

⁴⁰ HEJCMAN, Pavel: c. d., s. 65.

⁴¹ Tamtéž.

zakázala rozšiřování dělnického hnutí. V závodě se objevily vyhlášky varující dělníky před sabotážemi, rozšiřováním tzv. nepravdivých zpráv nebo odmítání pracovní povinnosti. K zdánlivému uklidnění situace došlo v rámci toho, že samotný závod mohl „vyreklamovávat“ zaměstnance z vojenské povinnosti.⁴²

Z daného textu je patrné, že situace za první světové války byla opravdu kritická, ale na druhou stranu nedokázala světově proslulý podnik zlomit úplně. Ani první poválečná léta nebyla příliš optimistická, protože se hned nepodařilo vrátit do stavu jaký zde panoval před válkou. Naopak by se dalo říci, že továrna se pomalu hroutila, o čemž svědčí zejména události, které se pojí k počátku 20. let 20. století. Podnik byl, jak již bylo řečeno výše, napojen zejména na zahraniční trhy a ty se po válce jen pozvolna vzpamatovávaly z krizové situace. Daná skutečnost přinesla za následek, že ani po takovém artiklu jako byl poctivý český nábytek nebylo velké poptávky. Navíc je nutné zmínit, že čím dál častěji se ve světě začaly objevovat a prosazovat již zmiňované konkurenční podniky. V neposlední řadě bylo také nutností, aby byly zajištěny finance potřebné k modernizaci celé továrny, protože jak se můžeme domnívat tak za války k nějakým obnovám vůbec nedocházelo. A peníze podniku z důvodu výše uvedených opravdu chyběly.

V rámci uvedených problémů muselo vedení podniku přistoupit v roce 1921 k vytvoření Akciové společnosti Thonet se sídlem v Brně. To ovšem nestačilo, a tak o rok později-1922-došlo ke zlomovému kroku v historii celé firmy. Touto událostí bylo sloučení podniku s akciovou společností MUNDUS-KOHN, která byla založena roku 1914 a potýkala se s obdobnými problémy. Vznikl tedy mezinárodní

⁴² Tamtéž, s. 66.

koncern THONET-MUNDUS v jehož čele stanul Leopold Pilzer, jenž byl zakladatelem již zmiňovaného podniku MUNDUS v roce 1906.⁴³ Tímto okamžikem končí výsadní postavení Thonetů v podniku, do něhož vložili úplně všechno. Dá se předpokládat, že tehdejšího ředitele Victora Thoneta tato skutečnost zlomila takovým způsobem, že odešel nejen z podniku samotného, ale dokonce i z Bystřice na svůj statek v Dolních Rakousích.⁴⁴ Pro samotnou výrobu znamenala fúze to, že výroba nábytku nyní obsahovala prvky Thonetových modelů, Kohnových i Mundusových. V první řadě ale byl sortiment zredukován na ekonomicky přijatelný rozsah. Problémem bylo, že nábytek staronového podniku už nebyl tolik kvalitní jako v prvopočátcích výroby, kdy si Thonetové dávali opravdu záležet, aby vyráběli kvalitní zboží. Poválečná léta byla ale velmi zlá, a tak se výroba musela podřizovat hlavně trhu. Největším neštěstím pro Thonetovy ovšem byla skutečnost, že do celého výrobního procesu byla zavedena kvalita Mundusu. To znamenalo snížení kvalitativních požadavků, což ve své podstatě znamenalo snížení technologické kvality.⁴⁵ Daná skutečnost byla největším trnem v oku nejen pro Thonetovy. Nábytek nebyl už tak kvalitní a to se samozřejmě projevilo i na jeho odbytu.

Dalo by se říci, že právě zde vyvrcholily problémy, které nakonec skončily stávkou a obrovským propouštěním zaměstnanců z továrny. Zmiňované problémy souvisely hlavně se špatným sociálním zabezpečením pracujících. Se vznikem republiky sice byly přijaty takové zákony, jako například uzákonění osmi hodinové pracovní doby či upravení práce dětské a domácí z roku 1919. Dále bylo roku 1920 upraveno penzijní pojištění, dovolená pro

⁴³ UHLÍŘ, Jiří: Od nápadu k novému odvětví nábytkářskému průmyslu. Domov, č. 2, r.1991, s. 44.

⁴⁴ ŠIMONÍKOVÁ, Jaromíra: c. d., s. 53.

⁴⁵ UHLÍŘ, Jiří: Thonet Porýní-Vídeň-Morava, c. d., s. 97.

zaměstnance byla uzákoněna o rok později a roku 1924 bylo upraveno invalidní a starobní pojištění. Ovšem dá se předpokládat, že ne všechna tato ustanovení byla striktně dodržována. Zaměstnanci zejména trpěli velmi nízkými mzdami, což bylo de facto jádro celého problému. Pracující se začali svých práv čím dál více domáhat, což se projevilo také v rozmáhajícím se dělnickém hnutí, které v podniku vzniklo už na počátku 20. století. Situace došla až tak daleko, že v období mezi koncem prosince 1918 až počátkem ledna 1919 došlo k ostrému střetu mezi zaměstnanci Thonetovy továrny a jejím vedením v otázce zvýšení mezd. Protože hrozila stávka, vedení podniku se rozhodlo udělat určité ústupky a zvedlo mzdy. Je ovšem nutné dodat, že k přílišnému uklidnění nedošlo. Ani zvednuté mzdy totiž nestačily pokrýt základ živobytí rodin, které se neustále zdražovalo. K dalšímu zhoršení došlo roku 1920, kdy odbyl byl tak malý, že továrna musela omezit výrobu a pracovalo se jen čtyři dny v týdnu, tudíž pracovní podmínky byly čím dál horší. Důležité ale bylo, že lidé měli stále práci a že vedení podniku se stále snažilo z krizové situace dostat. Ke kritickému zlomu přece jen došlo a to roku 1922, kdy situace byla téměř nezvládnutelná a byl podán návrh, aby mzdy byly pracovníkům sníženy o celých 40 %. Tato zpráva vyvolala takovou vlnu nevole, že doslova do 30 minut závod zastavil práci a během dalších 24 hodin se k továrně přidalo dalších 12 závodů na ohýbaný nábytek. Vedení se opět snažilo situaci zachránit a bylo ochotno k ústupkům. 20. května se na náměstí před radnicí sešel stávkující výbor, jehož řečníkem byl poslanec Merta z Brna a jednali s vedením. O dva dny později byla výroba opět zahájena a byla přijata smlouva na čtyři měsíce, která určovala, že mzdy budou sníženy nakonec jen o 10 % místo plánovaných 40 %. Tato smlouva pak vešla v platnost

1. července 1922. Rok ale zdaleka ještě nekončil a přinesl další zlomovou událost. Stalo se tak 1. října 1922, kdy bylo ze závodu propuštěno všech 788 pracujících, a tak se naplnily ty nejčernější myšlenky, že podnik bude dočasně uzavřen alespoň do doby než se zlepší situace. Na vině byl opět velmi malý odbyt a tím pádem nebylo dost peněz na vyplácení mezd. Musíme si uvědomit, že zvláště špatně pak na tom byli lidé, kteří byli odkázáni jen na výdělek v továrně. Ti, co pocházeli například z okolních vesnic a vlastnili aspoň malé hospodářství si tak dokázali zajistit určitý základ na přežití nejtěžšího období. S takovou situací se pracovníci nehodlali smířit a opět započala jednání, jejichž výsledkem bylo, že 19. února 1923 byla firma uvedena zpět do provozu, ovšem za podmínky, že budou sníženy mzdy i počet pracujících. V praxi to znamenalo, že zpátky do své práce nastoupilo z původních 788 pracujících pouhých 300.⁴⁶

Ve druhé polovině dvacátých let se podnik vzchopil a znovu prosperoval. Tato skutečnost souvisela obecně s konjunkturou (souhrnem příznivých hospodářských podmínek pro rozkvět obchodu a průmyslu), která byla charakteristická pro 2. polovinu 20. let 20. století. Dokladem toho je také vznik vedlejšího závodu THONET-MUNDUS v Holešově v roce 1926, jehož ředitelem se stal ing. Bruno David.⁴⁷ O dalším rozmachu závodu svědčí skutečnosti, že v roce 1928 už zaměstnával 500 mužů, 380 žen, 100 domácích pletaček a 43 úředníků. Také s exportem to vypadalo lépe. Podnik THONET-MUNDUS opět vyvážel do celé Ameriky, téměř do celé Evropy s výjimkou Ruska, kde byly výrobky z ohýbaného nábytku vyváženy velmi málo.

⁴⁶ DOLÁKOVÁ, Marie: Výluka u Thonetů v roce 1922: In Zpravodaj města Bystřice pod Hostýnem, č. 4, 1976, s. 18-22.

⁴⁷ Státní okresní archiv v Kroměříži, fond Okresního úřadu Holešov (A-8), oznámení vedlejšího závodu v Holešově o samostatném provozu továrny na nábytek v Holešově, i. Č. 647, karton 252.

Dalšími cíli exportu byly například Indie či Alžír.⁴⁸ Z toho je patrné, že továrna se dostávala zpět do normálu, znovu se z ní stal podnik světové úrovně a její výrobky si pochvalovali lidé doslova ze všech koutů světa. V této již docela stabilní době ještě nikdo netušil, že se chystala další zákeřná zkouška. Touto neblahou událostí bylo samozřejmě totální zhroucení burzy v New Yorku roku 1929. Tento krach velmi krutě zakusil de facto celý svět. Nastává období bídy a agrese, což jsou ve své podstatě zárodky 2. světové války.

V rámci krize opět klesl export na minimum a výroba tak musela být omezena. Začala nová vlna propouštění pracujících z podniku. V roce 1929 v továrně pracovalo ještě 1140 lidí, přičemž v roce 1932 to bylo jen 650 zaměstnanců.⁴⁹ Bystřický kronikář popisuje tíživou situaci těmito slovy: „Všeobecná hospodářská tíseň, která dolehla na celý svět, těžce dolehla i na naše město. Průmyslové závody omezily pro nedostatek odbytu výrobu. Jako vždy i tentokrát pracovní poměry u firmy Thonet-Mundus měly největší vliv na životní úroveň. V továrně seč pracovalo jen 3 dny v týdnu, část dělnictva vždy jeden měsíc pracovala, druhý měsíc měla neplacenou dovolenou. Protože se nedostatečně zaměstnaní dělníci, aby uhájili živobytí svých rodin, snažili v jiných oborech nalézt práci a konali práce nádenické, byla bez práce zase část jiných kategorií dělnictva a v době zimní dělníci sezónní, kteří jiná léta pracovali. Nezaměstnanost hrozivě počala se šířiti, na radnici domáhaly se téměř denně zástupy nezaměstnaných dělníků práce a docházelo k výtržnostem“.⁵⁰ Podnik Thonet-Mundus byl ze všech bystřických podniků postižen následky

⁴⁸ Průmyslový život v Bystřici pod Hostýnem v roce 1928. Zpravodaj města Bystřice pod Hostýnem, č. 5, 2001, s. 32.

⁴⁹ HEJCMAN, Pavel: c. d., s. 32.

⁵⁰ Kronika města Bystřice pod Hostýnem od roku 1921, s. 102.

hospodářské krize nejvíce. Důvodem byla určitě opět skutečnost, že továrna byla orientována převážně na export, jak již bylo řečeno. Zaměstnávala také největší počet lidí nejen ze samotného města, ale i z jeho okolí.

Situace se zlepšila až roku 1934, kdy se výroba znovu naplno rozjela a byly opět navázány původní zahraniční styky. Velmi negativním rysem tohoto období je skutečnost, že byla započata orientace na německý fašismus. Mohlo za to především německé vedení firmy. Tento negativní prvek byl překonán až po skončení 2. světové války, tedy v roce 1945. Samozřejmostí bylo, že v průběhu války byla výroba převedena na válečnou výrobu, což znamenalo výrobu nejrůznějších bedniček na munici, kola k dělům nebo nábytek pro wehrmacht. Nejlepšího dřeva pak bylo paradoxně využíváno na výrobu dřevěných pažeb pro tzv. automaty.⁵¹

Na závěr této kapitoly je nutné ještě jednou zdůraznit význam Thonetova podniku pro průmyslový vývoj Bystřice pod Hostýnem. V první řadě založení podniku velmi pozvedlo životní úroveň ve městě. Práci zde získávali místní obyvatelé, ale přicházeli i noví lidé, kteří přinášeli mimo jiné i nové zvyky do tohoto kraje. Firma ustála i krizová období, i když to někdy nebylo zrovna jednoduché, její vedení se vždy snažilo zajistit práci pro své pracovníky. Dodnes „TON“ patří mezi světově proslulé závody, i když právě prochází světovou hospodářskou krizí.

⁵¹ DOLÁKOVÁ, Marie: Dějiny města B. p. H., c. d. s. 74.

2.2. HRDLICZKA-ZÁVODY NA IMPREGNOVÁNÍ DŘEVA

Dalším významným podnikem, který spadá do odvětví dřevozpracujícího průmyslu je impregnační závod. Tato firma se může pyšnit stoletou tradicí a dá se předpokládat, že během této doby prošla určitým vývojem, což můžeme mimo jiné spatřovat také v měnícím se názvu podniku, jak z textu dále vyplývá.

Samotná výstavba závodu začala na jaře roku 1901, přičemž o rok později se zde už pracovalo. Jeho zakladateli a majiteli zároveň byli bratři Hrdliczkové-Max a Leopold. Nově založený podnik nesl jméno „*Impregnační závod v Bystřici pod Hostýnem.*“ Je nutné si uvědomit, že závod nevznikl v Bystřici p. H. náhodně. Firmu na impregnování dřeva totiž vlastnili Hrdliczkové původně v Rájci nad Svitavou, kde byl konkrétně jeho ředitelem Max Hrdliczka. Závod zde existoval do roku 1900 a problém nastal v tom, že v tomto roce Hrdliczkovi vypršela smlouva s majitelem tamějších lesů hrabětem Salmem a následně již nebyla obnovena. V tomto okamžiku nastalo těžké rozhodování, jestli najít nového dodavatele kulatiny, která musela být dodávána ve vegetační vlhkosti a nepoškozená nebo závod zrušit úplně.⁵² Z daného textu je možné vidět, že Hrdliczkové stáli před podobným problémem jako o několik let dříve Thonetové. To znamenalo najít nový zdroj dřeva pro danou výrobu. Volba v tomto případě opět padla na Bystřici pod Hostýnem a její okolí, kde byl zmiňované suroviny dostatek. Podobně jako Thonetové se samozřejmě i Hrdliczkové museli domluvit na pronájmu lesů s jejich tehdejším vlastníkem baronem Laudonem. Závod na impregnování dřeva byl tedy zachráněn a mohlo se začít s budováním nového komplexu, kde našli obyvatelé města další novou práci.

⁵² HAVRÁNEK, Přemysl: Karel Bazika-průkopník průmyslového zpracování dřeva. Zpravodaj města Bystřice pod Hostýnem, č. 1, 1999, s. 4.

Jak již bylo řečeno, tak závod započal svou výrobu v roce 1902 jako impregnovací stanice sloupů pro elektrická, telegrafní a telefonní vedení. Začínalo se s pouhými 9 zaměstnanci, přičemž se většinou jednalo o obyvatele nedaleké vesnice Rusavy.⁵³ Postupem času ovšem zaměstnanců přibývalo a rostl i počet důležitých zakázek.

V rámci tohoto druhu průmyslové výroby je také nutné se zmínit o samotné technologii výrobního procesu impregnování dřeva. Zpočátku se telefonní a telegrafní sloupy impregnovaly roztokem skalice modré, chloridem zinečnatým a fluoridem. Později došlo k inovaci postupu a dřevěné sloupy byly impregnovány kamenouhelným dehtovým olejem (směsí dehtového oleje s chloridem zinečnatým). Ke zdokonalování pracovního postupu došlo zejména z toho důvodu, že roztok skalice modré v zimě zamrzal. Z toho vyplývá, že provoz ve firmě byl jen sezónní. Ovšem je nutné podotknout, že vedení podniku se postaralo o to, aby zaměstnanci měli svou práci a hlavně svou mzdu i v zimním období. Starali se totiž o dodávky dřeva potřebného k výrobě na novou sezónu.⁵⁴

Jak již bylo řečeno, tak závod v Bystřici řídil zpočátku Leopold Hrdliczka za pomoci svého dílovedoucího Františka Lukáše. Již roku 1907 ovšem Leopold umírá a podnik převzal jeho bratr Max, který doposud zůstával v Rájci nad Svitavou, kde sloužil jako lesmistr. Protože byl nucen okamžitě řešit novou situaci, dohodl se ještě se svým bývalým spoluzaměstnavatelem Karlem Bazikou starším, tehdejším správcem na polním hospodářství barona Blüchera v Jistebníku u Nového Jičína, aby nastoupil jako nový vedoucí závodu na napouštění dřeva v Bystřici pod Hostýnem. Bazika s novou příležitostí souhlasil a ještě téhož roku se s celou svojí rodinou přestěhoval do místa

⁵³ DOLÁKOVÁ, Marie: Dějiny města B. p. H., c. d., s. 75.

⁵⁴ Průmyslový život v Bystřici pod Hostýnem v roce 1928. Zpravodaj města Bystřice pod Hostýnem, č. 45, 2001, s. 32.

svého budoucího pracoviště.⁵⁵ Bazikové se na vývoji celého podniku velmi výrazně podíleli. Pro význam bystřického závodu byl ale ještě více důležitější Bazikův syn Karel ml., jak bude dále patrné.

Během první světové války byl závod zcela mimo provoz zejména z toho důvodu, že v podstatě všichni pracovníci byli povoláni na frontu, jak již bylo řečeno také v souvislosti s továrnou na výrobu ohýbaného nábytku. Podnik se pomalu začal dostávat do chodu až v roce 1919, přičemž se začíná znovu pracovat s pouhými pěti zaměstnanci a jedním mistrem. V témže roce zde přišel již zmiňovaný Karel Bazika ml., který právě absolvoval obchodní akademii. A je nutné konstatovat, že jeho zásluhami začal podnik velmi prosperovat. Hned v počátcích své kariéry začal totiž řešit ústřední problém, a tím bylo zabezpečit dostatečný přísun vhodné kulatiny z okolních lesů. Jak jsem se již zmínila, tak práce v závodě byla jen sezónní a byl to právě Karel Bazika ml., který přišel s nápadem, že pracovníci se v zimě mohou postarat o těžbu kulatiny. Tímto rozhodnutím jim vlastně zajistil potřebnou práci po celý rok. Bazika byl velmi schopný organizátor, řídil de facto celý závod a také nabíral nové pracovníky, takže v roce 1920 zde už pracovalo 50-70 zaměstnanců. To byl velký pokrok, když uvážíme, že ještě před pouhým rokem se s výrobou začalo jen s pěti zaměstnanci.⁵⁶ Z této skutečnosti lze usuzovat, že prosperita podniku stále stoupala, což byl samozřejmě i důsledek stále rostoucího zájmu o jeho výrobky nejen v Československé republice ale i v zahraničí.

V rámci domácího odbytů získala firma v roce 1920 velmi lukrativní nabídku. Do této doby totiž byly

⁵⁵ HAVRÁNEK, Přemysl: c. d., s. 3.

⁵⁶ DOLÁKOVÁ, Marie: Dějiny města B. p. H., c.d., s. 75.

tradičním odběratelem daného zboží zejména Československé dráhy a pošty. Tehdy ale s poptávkou přišel nový a snad i daleko náročnější odběratel na velké množství elektrovodných sloupů-Středomoravské elektrárny v Přerově. V této době už také proběhlo mimo jiné uzavření obchodních smluv se zahraničními podniky. Tak se stalo že Karel Bazika navázal obchodní spojení s firmou „Reufer and copany“ ve Švýcarsku, ale byl dohodnut i export impregnovaných sloupů do Francie.⁵⁷

20. léta byla pro Hrdliczkovy závody obdobím velké prosperity, což souviselo s již zmíněnou konjunkturou. V rámci celostátního hospodářského rozmachu si Bazika uvědomil, že je nutné nepromeškat příležitost a nabízet své výrobky v oblasti spojů, rozšiřující se elektrifikace závodů, měst a vesnic a zapojit se také do obnovy železnic. O tomto postupu Bazika přesvědčil i tehdejšího majitele závodu Maxe Hrdliczku. Podnik se tedy dále rozšiřoval, zaměřoval se na výrobu nového zboží, ale také se modernizoval a přibíral stále nové pracovníky. V roce 1926 zde pracovalo už 180 lidí. Další spíše formální záležitostí bylo, že v roce 1923 firma přijala název „Hrdliczkovi závody na impregnaci dřeva.“⁵⁸

Vývoj a modernizace podniku probíhaly neuvěřitelně rychle a lehce. V roce 1927 zde už byla v provozu rámová pila, se kterou bylo možno vyrábět příslušenství k montovaným sloupům. Byla zakoupena ještě další zařízení, například stroj na tlakovou impregnaci sloupů, který pracoval s kamenouhelným dehtovým olejem, jenž nahradil impregnování skalicí modrou. Mezi další inovaci patřil loupací stroj značky „BEZNER“. Tento stroj nahradil přežitě a náročné ruční loupání stromové kůry, jenž se doposud provádělo jenom noži. Začalo se také se

⁵⁷ Tamtéž.

⁵⁸ Tamtéž.

stavbou pilnice vybavené dalšími dvěma rámovými pilami a navíc ještě v tu dobu vzácnou kmenovou pásoučkou. V podniku se budovalo nové kolejiště a plánovala se výstavba nové průběžné impregnační pražců.⁵⁹

Z daného textu je patrné, že podnik se čím dál rozvíjel a modernizoval. Vedení se nebálo investovat velké peníze do výkonných strojů, protože věřilo, že zisk bude ohromný. Také je nutné poukázat na skutečnost, že i pracovníci byli náležitě odměněni, ale musíme si uvědomit, že jejich zisk byl zasloužený, neboť se dá předpokládat, že takováto práce se dřevem byla nesmírně fyzicky náročná. Závod se navíc začal soustředit i na výrobu dalšího nového zboží-impregnování pražců. Z toho vyplývá, že už také bylo nutné materiál dovážet, protože ten domácí už na stále rostoucí výrobu nestačil. Nejprve to byly tesané pražce ze Slovenska a později i sloupovina, pocházející z Polska. Export se v důsledku těchto inovací rozšířil i do dalších zemí, v tomto případě se jednalo o Anglii a Egypt.⁶⁰

Do období prosperity samozřejmě zasáhla světová hospodářská krize. Podnik naštěstí tohle těžké období přešel, i když s určitými a nutnými změnami. K tomu, že se závod udržel a nezanikl jistě přispěly pozitivní okolnosti předcházejících let, kdy závod na impregnování dřeva nebývale prosperoval a zaměřil se i na export do zahraničí a vytvořil si tak jisté zázemí. Dopady světové hospodářské krize byly pro podnik následující: V první řadě je nutné si uvědomit, že rapidně klesl jednak zahraniční export, ale i vnitrostátní poptávka po výrobcích, a z tohoto důvodu byly pozastaveny dodávky kulatiny z Polska. Nejprve vedení podniku přišlo s prvním omezením, a tím bylo zkrácení pracovní doby a v důsledku

⁵⁹ HAVRÁNEK, Přemysl: c. d., s. 4-5.

⁶⁰ Tamtéž.

toho musely být samozřejmě sníženy také mzdy. Teprve až v nejkritičtější době, což byl v tomto případě rok 1933, došlo i na propouštění zaměstnanců. 31.12. 1933 byla firma s oficiálním názvem „Hrdliczkovi závody na impregnování dřeva“ uvedena do konkurzu. Vzápětí 1.1. 1934 závod přešel na akciovou společnost a změněno bylo i jeho jméno. Od té doby zněl oficiální název „IMPREGNA, a.s, Bystřice pod Hostýnem.“ V čele této akciové společnosti stanuli Max Hrdliczka se svou dcerou, Karel Bazika se svou manželkou Annou a Václav Zbořil st.-majitel bystřické továrny na svíčky a mýdlo. Jen pro zajímavost uvedu, že Zbořil byl zároveň tchánem Karla Baziky. Tito jmenovaní pak tvořili správní radu podniku, do níž byl později ještě přibrán Robert Slezák, ředitel závodu na výrobu kovového nábytku v Bystřici pod Hostýnem. Ředitelem celého podniku se stal uznávaný a schopný Karel Bazika.⁶¹

Staronové vedení podniku se k dané situaci postavilo velmi zkušeně. Jistě k tomu přispěl i fakt, že se jednalo o čestné bystřické občany a majitele dalších bystřických podniků, jimž nebyl osud „Impregny“ a jejích zaměstnanců úplně lhostejný. Tak došlo k tomu, že podnik se pomalu začal z hospodářské krize vzpamatovávat a opět rozšiřoval svou výrobu. Od roku 1935 se k výrobě začíná využívat i bukové a dubové dřevo, doposud se totiž využívalo zejména jen listnaté kulatiny. V důsledku toho, že už od roku 1937 stále více stoupá poptávka po výrobcích, začal se budovat moderní pilařský závod se skladem kulatiny a řeziva s hlavním zaměřením na pořez listnaté kulatiny a výrobu bukových pražců. V roce 1939 byly postaveny dvě dřevěné haly na uskladnění řeziva. Dále byla postavena pařírna, a protože mělo být zavážení materiálu k paření prováděno mechanicky elektrickým jeřábem, byla zřízena

⁶¹ Tamtéž.

jeřábni dráha. V témže roce se ještě začala používat nová elektrická pila.⁶² Kromě těchto inovací došlo k rozvinutí dalšího nového výrobního procesu. Bylo rozhodnuto, že dřevo bude zpracováváno komplexně, na surové vlasy na parkety a hranolky. Dřevo z jehličnanů bylo zpracováváno na bedny a později (zejména za druhé světové války) se z něj dokonce vyráběly dřevěné hračky. Takže zbylý materiál tak vůbec nepřišel vniveč.⁶³

Jak bylo možné vidět, tak impregnační závod prodělal velký vývoj a modernizaci. Dal novou práci obyvatelům samotné Bystřice, ale i jejímu blízkému okolí. Protože ve vedení podniku byly schopní lidé, byl schopen ustát i neklidná léta 1. poloviny 20. století. Ještě bych jen pro zmínku dodala, že v průběhu 2. světové války Impregna vyráběla dále, i když se musela potýkat s velkými problémy, jelikož zde pracovali mimo jiné i odbojoví pracovníci. V této době byla navíc odběratelem tradičních výrobků třetí říše, ovšem již uvedené hračky byly exportovány i do takových zemí, jako je například Švýcarsko, Švédsko nebo Francie.⁶⁴

Po válce postupně podnik ztrácel význam jako impregnační závod a převahu zde nabyla pilařská výroba. Také název se změnil na Jihomoravské dřevařské závody.

⁶² SOKA, fond archívu města Bystřice pod Hostýnem(B-a-4). Povolení o užívání elektropily, i. č. 272, karton 15.

⁶³ HAVRÁNEK, Přemysl: c. d., s. 5.

⁶⁴ DOLÁKOVÁ, Marie: Dějiny města B.p.H. c. d., s. 76.

3. KOVOVÝ NÁBYTEK – ROBERT SLEZÁK

V roce 1908 vznikla v Bystřici pod Hostýnem nová továrna na výrobu kovového nábytku, která se postarala o další průmyslový rozvoj města. Tento podnik založil bystřický rodák Robert Slezák, který se narodil v roce 1884. Nejprve se vyučil zámečnickem a později nastoupil na průmyslovou školu v Bílsku. Jednalo se o velmi podnikavého člověka, a proto neváhal odjet na čas do Německa, aby se přiučil něčemu novému ve svém oboru, co by mohl později využít v domácí výrobě. Po svém návratu do rodné vlasti dokonce pracoval ve strojárně u bratří Thonetů ve Vsetíně. Ovšem tato práce pro něj nebyla příliš uspokojivá, chtěl se osamostatnit. A tak se v roce 1908 vrátil do svého rodného města Bystřice pod Hostýnem a založil si tady svoji vlastní zámečnickou dílnu, kterou zprvu vybavil jen tím nejnutnějším nářadím a zaměstnával pouze jednoho dělníka. Jeho cílem bylo vyrábět mosazný nábytek, přičemž se nejdříve zaměřil na výrobu mosazného kování a je nutno dodat, že se v našem prostředí stal v tomto odvětví vlastně průkopníkem.⁶⁵

Slezák se brzy stal ve svém oboru velmi populárním. Po jeho výrobcích rostla neustále poptávka. To znamenalo, že musel postupně rozšiřovat svou výrobu a do své dílny přibrat nové pracovníky. Dá se předpokládat, že ani prostory původní dílny již plně nevyhovovaly, a tak byl nucen Slezák postavit nové dílny, kde také začal uplatňovat novou výrobní technologii-galvanické pokovování, které mělo složení mědi, niklu a chromu. Firma se už nesespecializovala jen na výrobu mosazného kování, ale brzy došlo k rozšíření výrobního sortimentu o výrobu kovových židlí, které jsou dodnes vyhlášenými. Je

⁶⁵ BUBÍLEK, Karel: Kovonax spol. s.r.o. Bystřice pod Hostýnem. Bystřice pod Hostýnem 1998, s. 5.

totiž nutné uznat, že když se vysloví nynější název podniku-„KOVONAX“, tak si lidé většinou představí tolik oblíbené kovové židličky nejrůznějšího druhu. Z důvodu rozšiřování výroby musel samozřejmě opět stoupnout i počet zaměstnanců. Těsně před první světovou válkou jich v dílnách pracovalo již 18, navíc byla přijata i kancelářská síla, jelikož sám Slezák na nutné a důsledné „papírování,“ které je též základem každého solidního podniku, nestačil. V tomto období totiž dochází k dalšímu rozšiřování výrobních artiklů, a to o mosazný nábytek. Tyto skutečnosti měly za následek, že výroba již byla zaměřena nejen na židle, ale i například na kovové postele, stolky apod., které byly často kombinované se dřevem.⁶⁶

Na rozdíl od továrny na ohýbaný nábytek, který po první světové válce prožíval spíše krizi než rozkvět, se Slezák se svými výrobními artikly stával čím dál více populárnější. Jeho výrobky si žádaly jako své vybavení nemocnice, sanatoria, školy a další sociální zařízení. Došlo tedy na další rozšiřování podniku. V roce 1921 majitel odkoupil budovu bývalého panského pivovaru.⁶⁷ V těchto prostorách byly vytvořeny nové dílny, které byly vyhovující pro další zdokonalování výrobních procesů. Z toho vyplývá, že nutně musel vzrůst i počet zaměstnanců. Pro příklad tedy uvádím, že v roce 1928 zde pracovalo 70 dělníků a 6 úředníků a jen o rok později to bylo už 100 dělníků a 9 úředníků. Je nutné dodat, že i vliv samotného Roberta Slezáka ve městě značně rostl. Stal se totiž obecním radou a správcem obecních podniků.⁶⁸

⁶⁶ Tamtéž.

⁶⁷ Pivovar byl v Bystřici pod Hostýnem již od roku 1545, v roce 1770 byl postaven nový pivovar a ten byl roku 1850 přestavěn do podoby, v jaké ho koupil roku 1921 Slezák.

⁶⁸ Průmyslový život v Bystřici p. H. v roce 1928. Zpravodaj města Bystřice p. H., 2001, č. 5, s. 33.

Nyní je důležité popsat samotnou technologii, která byla používána při výrobním procesu. Jak jsem se zmínila již v úvodu kapitoly, tak Robert Slezák začínal v malé zámečnické dílně, kde vyráběl mosazné kování na nábytek. Toto kování pak kombinoval s dřevěným nábytkem. Slezák byl se zmíněnými výrobky na trhu velmi úspěšný, neboť na počátku 20. století byl kovový nábytek hodně módní záležitostí. Majitel firmy na kovový nábytek se nebál inovace technologie a ještě před válkou ve své dílně začal uplatňovat techniku již zmiňovaného galvanického pokovování (chromování), protože mosaz už pomalu ustupovala dalšímu módnímu trendu, a tím byl niklovaný nábytek. Z tohoto důvodu byly v nově vybudovaném podniku (tedy v budově bývalého pivovaru) zřizovány nové prostory – tzv. chromovny, ale také vznikly stolařské a čalounické dílny. Závod se tedy neustále rozšiřoval a modernizoval a výsledkem toho bylo, že si získal na trhu obrovskou popularitu. Kovový nábytek byl v 1. polovině 20. století vlastně novinkou a brzy si získal velkou oblibu. Byl prostě jiný než tradiční dřevěný nábytek. Stal se oblíbeným zejména kvůli tomu, že byl vzdušný, snadno omývatelný a hlavně zdravotně nezávadný.⁶⁹

Rozšiřující se výroba, která byla důsledkem vzrůstající poptávky po kovovém nábytku, vedla k tomu, že si firma mohla dovolit otevřít podnikové prodejny i v jiných městech než byla jen samotná Bystřice pod Hostýnem. Vlastní prodejny tohoto závodu pak vznikly v Brně, Ostravě, Olomouci i Bratislavě zejména v letech 1927–1933. Takto prosperující podnik musel vyvážet samozřejmě své výrobky i do zahraničí. Na přelomu 20. a 30. let 20. století se zaměřil na dovoz svých výrobků do

⁶⁹ BUBÍLEK, Karel: c. d., , s. 7.

Jugoslávie. Z toho je možné usuzovat, že i v době hospodářské krize si podnik stál poměrně dobře.⁷⁰

Ke konci 20. let se dále rozšířil sortiment výrobků. Vyráběl se ocelový nábytek, školní nábytek, nemocniční i zahradní nábytek. V této době byla kovovým nábytkem vybavována zejména nemocniční zařízení v Brně. Je nutné upozornit na skutečnost, že právě výrobě nemocničního nábytku byla věnována zvláštní pozornost a péče. Tyto výrobky musely být v první řadě dokonalé po stránce účelnosti, aby splnily přísné nároky zdravotnických zařízení. Ale v neposlední řadě měly mít i proslulý moderní design. Firma Roberta Slezáka vybavovala nemocnice prostým nábytkem, jakým byly například nemocniční stolky, židle, postele, ale i složitějšími výrobky, mezi než můžeme zařadit třeba těžký operační stůl s olejovou zvedací pumpou. Vedle toho byla také velmi důležitá zakázka pro firmu Baťa ve Zlíně, která si u Slezákova podniku objednala velké množství chromovaných věšáků, křesel, podnožek, stolků a samozřejmě i regálů.⁷¹

Firma zažívala prosperující období, zakázky se jen hrnuly, a tak docházelo k další modernizaci výrobního procesu. V roce 1931 byla zavedena výroba pérujícího sedacího nábytku z ocelových bežešvých trubek. Z daného textu je patrné, že Slezák si mohl dovolit modernizovat svůj podnik i v době hospodářské krize, kdy většina podniků neměla potřebných financí příliš nazbyt.

V roce 1937 byla dále do chodu uvedena čalounická a stolařská dílna z toho důvodu, že rostl objem i výroby dřevěných dílů. Bylo už naznačeno, že ve výrobní technologii bylo často kombinováno dřevo s kovem. Nové pracovní postupy si samozřejmě žádaly i moderní stroje, kterými byl podnik vybavován. Jelikož se vyrábělo stále

⁷⁰ PAJTL, Milan a spol.: 70 let Kovony v Bystřici p. H. Zpravodaj města Bystřice p. H., 1978, č. 5, s. 7.

⁷¹ BUBÍLEK, Karel: c. d., s. 7.

nové zboží, podnik měl dokonce svou návrhovou kancelář, jejíž zaměstnanci navrhovali nové a moderní vzory nábytku. Podle toho pak byly zhotovovány katalogy pro každý druh nábytku, které byly navíc opatřeny ceníkem. Závod své výrobky pak dále dodával i do jiných zařízení, než byla již výše jmenovaná. Kovový nábytek si žádaly pro své vybavení například cukrárny a kavárny, nejružnější kanceláře spořitelů a bank a dokonce i divadla, která si žádala speciální sklápěcí křesla. Chromovaný nábytek se prostě stal žádanou novinkou na trhu.⁷²

Robert Slezák si uvědomoval důvody svých úspěchů a zisků z prodeje. V první řadě to byli pracovníci, kteří odváděli perfektně svou práci. Proto se snažil vytvořit i kvalitní a příjemné prostředí pro své pracovníky. Nelitoval investovat do moderního zařízení dílen jako bylo například odsávání prachu, ústřední topení či klimatizace. Dílny byly navíc prostorné a prosvětlené, takže se v nich dobře pracovalo. Hodně zajímavá byla i organizace práce, která se lišila od jiných výrobních odvětví. Každý řemeslník zhotovoval sám kompletně určitý výrobek bez jakékoli jiné spolupráce. Přední řemeslníci pak měli k ruce ještě navíc své učně. Na každou práci dostal řemeslník tzv. „komisi“, což byl jednoduchý doklad, na základě kterého obdržel ve skladu materiál pro svou práci. V podniku už v té době dokonce fungovaly sprchy a vanové lázně určené pro dělníky a dělnice. Vybudována byla taktéž prostorná jídelna, kde pracovníci mohli v příjemném prostředí strávit polední přestávku.⁷³ Z toho je možné usuzovat, že podnik byl na tehdejší poměry moderně vybaven a majitel neváhal investovat peníze do zařízení, které usnadnilo práci jeho

⁷² Tamtéž.

⁷³ Tamtéž, s. 10.

zaměstnancům, jelikož si dobře uvědomoval, že je to právě jejich zásluha, že výrobky firmy jdou tak dobře na odbyt.

I ve druhé polovině 30. let rostl počet zaměstnanců. V letech 1936–1937 byl jejich průměr kolem 120 a roku 1938 zde již pracovalo 150 dělníků a 10 úředníků.⁷⁴ Závod se tedy dále rozrůstal a prosperoval i v předvečer druhé světové války. Jen pro zajímavost uvedu, že za války se nábytek příliš nevyráběl, ale podnik se musel přeorientovat na výrobu různých dílců pro válečné účely jako byly například nábojnice pro střelivo do těžkých kulometů a protiletadlových střel.

Zaměstnanci byli zejména jen samotní obyvatelé města, takže Robert Slezák poskytl možnost dobré práce a výdělků výhradně svým spoluobčanům. Zasloužil se o další průmyslový rozmach města a jeho proslulost i za hranicemi republiky. Je ovšem nutné dodat, že jeho výrobky byly oblíbeny převážně v samotné Československé republice. Nebyl tak výhradně zaměřený na export, což mělo jistě svůj význam v době hospodářské krize, kdy se světový trh zhroutil. Proto nemusel danou situaci řešit tak radikálně, jako bylo masivní propuštění zaměstnanců nebo radikální zkracování mezd. Robert Slezák byl průkopníkem zcela nového trendu v oblasti výroby nábytku, a proto se stal tak populárním, čímž pozvedl i význam samotného města.

⁷⁴ DOLÁKOVÁ, Marie: Dějiny města B. p. H., c. d., s. 76.

4. VOSKAŘSKÝ PRŮMYSL

Průmyslovým odvětvím, na které se v rámci dějin města Bystřice pod Hostýnem dnes už často zapomíná, byl ve své době velmi oblíbený a prosperující voskařský průmysl. Důvodem, proč dnešní generace na tento typ průmyslu už téměř zapomíná je ten, že ve městě po dobové výrobě svíček, voskových obětín a jiného voskového zboží není už ani památky. Jedním z hlavních důvodů, proč jsem chtěla v samostatné kapitole na tento druh výroby upozornit je, že Bystřice pod Hostýnem byla prvním moravským městem, kde v roce 1858 vznikla továrna na výrobu svíček pod názvem „Václav Zbořil a syn“. Tato továrna nezůstala ve městě na dlouhou dobu jedinou a po první světové válce vznikají ještě tři další podniky, zabývající se tímto druhem průmyslového odvětví. Jednalo se o firmu „Řeřucha a Kuban“, která se záhy ale rozpadla na dva závody-„Hostýn-továrna na svíčky Řeřucha a spol.“ a „Alois Kuban, výroba svíček“. K těmto podnikům přibyla v roce 1924 výroba svící a chemicko-kosmetických výrobků značky „Espol“.

Jak je vidět, tak voskařský průmysl byl v bystřickém okolí velmi oblíbeným a úspěšným, proto je velká škoda, že nedokázal udržet svou výrobu až do dnešních dnů. Je důležité se ovšem krátce u otázky, proč byla výroba svíček a voskového zboží ve městě tak populární? Odpověď je velmi snadná. Nedaleko města se totiž nachází významné již několikrát zmiňované poutní místo sv. Hostýn. A to je ten hlavní důvod, proč bylo nutné v jeho okolí zařídit továrnu zejména na výrobu svíček a voskových obětín. Tyto výrobky byly totiž určeny zejména poutníkům, kteří putovali na Hostýn. Je nutné dodat, že těchto poutníků bylo každoročně na tisíce, takže odbyl voskového zboží byl opravdu markantní. Pro zajímavost bych ráda uvedla,

že zpočátku současně s dílnou na výrobu svíček, kterou založil Václav Zbořil st., fungovala i perníkářská dílna, kde se peklo poutní perník. Podle živnostenského řádu byla výroba perníku přímo spojena s voskařským průmyslem.⁷⁵ Svíčky a perník se tedy staly důležitými obchodními artikly, na nichž Zbořil založil svou kariéru. Později ale výroba perníku v Bystřici pod Hostýnem zanikla a zůstala „jen“ výroba voskového zboží.

Na následujících stránkách bych chtěla upozornit na vývoj voskařského průmyslu v Bystřici od jeho samotných počátků. Samozřejmě nejvýznamnějším podnikem je již zmiňovaný „Václav Zbořil a syn“, ale zmíním se i o ostatních podnicích tohoto druhu. Jak je dále patrné, podniky byly samozřejmě navzájem konkurenty a vedly mezi sebou spory, na něž jsem v kapitole samozřejmě také upozornila.

Ještě dříve než se začnu věnovat jednotlivým podnikům, je nutné, abych pro představu objasnila samotný proces výroby svíček. V rámci této problematiky bych ještě ráda porovnála ruční a tovární výrobu. Přesný výrobní proces svíčí popisuje ve svém článku František Úlehla, jenž vyšel ve Vlastivědném věstníku pro mládež župy olomoucké. Začneme tedy u ruční výroby. *„Nejstarší hmotou pro výrobu tohoto typu zboží byl včelí vosk, později se přešlo na výrobu z loje a tuků, z nichž se připravuje bílý a tvrdý stearin a z hnědé uhlí se pak destilací dostane parafín. Knot svíčky je upleten z jemných a zvláště připravených (solemi a kyselinami preparovaných) bavlněných vláken. Je nutné si uvědomit, že výroba každé svíčky začíná právě u knotu. Ten se navíjí na otáčivý buben a vosk se zachycuje kolem knotu a tvoří stejnoměrný obal, tzv. voskový drát, jenž je až několik set metrů dlouhý. Tento voskový drát se otáčí*

⁷⁵ DOLÁKOVÁ, Marie: Dějiny města B. p. H., c. d., s. 73.

kolem bubnu a dalším protahováním ve vosku vzniká provazec, který se rozřeže na špalíčky. Ty se pak zašpičatují na obráběcích strojích a tak nabývají výsledného tvaru svíček".⁷⁶

Co se týče tovární výroby, tak ta je zcela odlišná. „Zde byl pro každý druh a velikost svíčky určen zvláštní licí stroj. V uzavřené a železné nádrži je zasazeno několik řad cínových forem, do nichž jsou spodem zavedeny knoty. Tyto stroje byly spojeny s parním a vodním rozvodem továrny, aby se mohly dle potřeby ohřívat nebo ochlazovat. Do zahřátého stroje přichází roztopený vosk a tím se naplní všechny formy. Pak se otevře vodní ventil a proudící voda rychle ochladí tekutý vosk, který ve formě ztuhne. Přebytečný vosk se potom oškrábal".⁷⁷ Jak je možné vidět, tak ruční výroba se od tovární podstatně lišila. Nutno dodat, že zakladatel voskařského průmyslu v Bystřici pod Hostýnem Zbořil znal dokonale oba výrobní procesy, jelikož začínal s výrobou voskového zboží v malé ruční dílně, která se postupem času změnila v továrnu, která byla významná v celé tehdejší Československé republice.

Bystřická továrna na výrobu voskového zboží byla proslulá také výrobou tzv. voskových obětí, které se zde vyráběly do roku 1940. V Bystřici se vyráběly tři skupiny těchto obětí: motivy lidského těla a jednotlivých orgánů, které byly nejpočetnější (patřily zde figurky nemluvňat, dospělých, znázornění rukou, nohou, očí, zubů nebo srdce), dále to byly motivy domácích zvířat typu krávy, ovce, kozy apod. a nejméně početnou skupinou byly architektonické motivy. Je zajímavé, že mezi jednotlivými druhy obětí se nevyskytuje ani jedna jediná objektivizace vysloveně religiózní povahy. Figurky byly

⁷⁶ ÚLEHLA, František: Voskařský průmysl v Bystřici p. H. Od malé dílny k továrnímu komínu. VSMŽO, roč. 3, 1924-25, s. 107-108.

⁷⁷ Tamtéž, s. 108

určeny pro poutníky, kteří je kladli za oběť pod hlavní obraz chrámu na sv. Hostýně. Důvodem, proč zde poutníci zmíněné obětiny kladli byl ten, že věřili, že si tak zajistí své přání, například uzdravení svých dětí, ochranu majetku, plodnost apod. Vybraná figurka znázorňovala konkrétní přání jednotlivců. Darované obětiny však nepřišly nazmar, ale byly po určité době z chrámu sesbírány a odvezeny zpět do bystřické továrny jako plně použitelná surovina k novému přelití.⁷⁸

V rámci tématu voskových obětí je nutné se zmínit i o samotném výrobním procesu tohoto druhu voskového zboží. Výrobní proces se lišil od výroby svící. *„Surovinou k výrobě byl nejprve čistý vosk, později směs vosku a parafinu. Ta se udržovala v rozehrátém stavu a nalévala plechovým lahvíkem do kadloubků.⁷⁹ Přebytečná neztuhlá směs se vylila rychle zpět do zásobníku nádrže. Kadloubek se před každým naplněním ponořil do vody, aby se na ochlazeném povrchu formy rychle vytvořila tuhá vrstvička vosku. Vznikl tak dutý, tenkostěnný odlitek a výrobek se z navlhčené formy lehce vyloupl. Zatímco dělník vylil tři, čtyři kadloubky a odložil je na prkno, byl vosk v tom prvním kadloubku už natolik tuhý, že se odlitek mohl vyjmouti bez nebezpečí deformace. Dělníci, pracující v této výrobě vylévali za hodinu padesát i více kusů (za velmi nízký denní plat“.⁸⁰*

⁷⁸ KUNZ, Ludvík: Zaniklá výroba voskových obětí v Bystřici p. H. Zpravodaj města Bystřice p. H. , 1999, č. 9, s. 29.

⁷⁹ Kadloubky jsou ručně vyřezávané dřevěné formičky různých tvarů.

⁸⁰ KUNZ, Ludvík: c. d., s. 29.

4.1. VÁCLAV ZBOŘIL A SYN

Jak již bylo řečeno, výrobu voskového zboží v Bystřici pod Hostýnem zahájil Václav Zbořil starší. Jednalo se o člověka velmi podnikového. V roce 1858, tedy ještě v době cechovního zřízení, si zřídil malou ruční dílnu na výrobu voskového zboží. Jen o rok později byly cechy zrušeny a nastala tzv. svoboda živností. Tehdy podnikavý Zbořil přičlenil navíc ke svému řemeslu obchod se smíšeným zbožím a cihelnu. Dále se stal také majitelem dvou měšťanských domů ve městě a dokonce se zabýval i zemědělstvím a chovem dobytka. Pro svého syna, který po něm řemeslo převzal vytvořil v rámci podnikání velmi pevné zázemí.⁸¹

Václav Zbořil ml.⁸² měl pro podnikání vrozené schopnosti. Zkušenosti v oboru odjel sbírat až do Evropy, konkrétně do Německa, Holandska, Francie a Anglie. Zde získal nové zkušenosti, seznámil se s lepším a modernějším výrobním zařízením a samozřejmě dokonalejšími způsoby výroby svíček. Proto ihned po svém návratu roku 1874 začal modernizovat dílnu, kterou založil jeho otec. Je nutné poznamenat, že za poměrně krátkou dobu se mu podařilo dosáhnout velkých úspěchů. Z malé rukodělné dílny totiž učinil továrnu na výrobu voskového zboží, jenž dostala název „V. Zbořil a syn“. Už od počátku zaměstnával velký počet zaměstnanců (50–80 lidí) a stále přibíral nové pracovníky. Denně se v továrně zpracovalo na několik metrických centů různého druhu vosku. Specialitou byly zdobené kostelní svíce, které se musely

⁸¹ Holešov: město a okres. Praha, Brno, Bratislava 1934, s. 110.

⁸² Václav Zbořil ml. byl velmi činný i ve veřejném životě. Stal se starostou města Bystřice p. H., byl předsedou poštovního výboru, Městské spořitelny, sirotčince, živnostenských škol, které ve městě sídlily, sboru městských hasičů, sportovního klubu, filiální banky, Matice svatohostýnské, kostelního konkurenčního a hřbitovního výboru, Krajinského muzea, Klubu československých turistů. Byl také členem direktoria na Velehradě, předsednictva Jednoty v Praze apod.

zdobit ručně. Tento druh zboží navrhovaly dokonce speciální umělci.⁸³

Z toho, co bylo napsané je patrné, že firma velice dobře prosperovala, a tak nejenže její výrobky byly známé po celé Československé republice, ale i za jejími hranicemi. V cizině byla poptávka zejména po spotřebních svíčkách. Vyváželo se do Švýcarska, Skotska, Holandska, Jugoslávie, Maďarska a dokonce i do Ameriky.⁸⁴

Továrna na výrobu svíček a voskového zboží firmy „V. Zbořil a syn“ byla první moravskou továrnou svého druhu a v tomto odvětví byla uznávána jako firma vedoucí. Postupně zaměstnávala až na sto dělníků, deset úředníků a dílovedoucích. Samotný podnik měl zastoupení v celé republice a své výrobky rozesílal pod ochrannou známkou „Moravia“.⁸⁵ Jak lze vidět, podnik se velmi dobře vyvíjel a získával celosvětového uznání. Jednalo se tedy o další průmyslovou továrnu, která malé moravské městečko proslavila i za hranicemi republiky a získala si výbornou pověst. Své sklady měla továrna přímo na sv. Hostýně, v Brně a v Českých Budějovicích.⁸⁶

Zbořilova továrna byla podnikem ryze rodinným, a tak se jejím dalším majitel stal syn Václava Zbořila ml., jenž se jmenoval též Václav. Nový majitel firmy se zasloužil o její další modernizaci a rozšířil dokonce výrobu o mýdlové výrobky. Václav Zbořil byl totiž vystudovaný chemik a specializoval se právě na oblast mýdlařskou.⁸⁷ Rozšíření podniku o zmiňovaný sortiment mělo jen samé pozitivní výsledky, rostl počet odběratelů, docházelo k většímu odbytu zboží a v tomto důsledku muselo dojít také k dalšímu zmodernizování dílen tak, aby

⁸³ ÚLEHLA, František: Voskařský průmysl, c.d., s. 106.

⁸⁴ Tamtéž.

⁸⁵ Holešov: město a okres. Brno, 1934, s. 110.

⁸⁶ Průmyslový život v Bystřici p. H. Zpravodaj města Bystřice p. H., 2001, č. 5, s. 32.

⁸⁷ Holešov: město a okres. Brno 1934, s. 110.

vyhovovaly novým nárokům na výrobu. Zbořilovi se svému podniku velmi poctivě věnovali, cenili si svých zaměstnanců a není tedy divu, že továrna docela dobře ve 30. letech odrazila i světovou hospodářskou krizi. Dá se říci, že tyto události na chod podniku příliš velký vliv neměly. A je nutno poukázat na skutečnost, že i v této těžké době si podnik vydobýval stále většího uznání. Proto jistě nebude nadsazené tvrzení, že právě Zbořilova továrna na výrobu voskového zboží byla ve městě jedním z nejstabilnějších podniků vůbec. Pracovníci továrny se tedy o svou práci nemuseli tolik obávat jako například dělníci, pracující v již zmiňovaném dřevozpracujícím průmyslu. Důvodem, že podnik dokázal tak skvěle odolat hospodářské krizi, byla jistě také skutečnost, že se právě specializoval na voskařský průmysl. Vždyť svíčky a mýdlo byly ve své podstatě předměty každodenní potřeby, bez nichž se lidé nedokázali obejít ani v tak těžké době, jako byl předvečer druhé světové války. A když podnik vedou takoví podnikaví lidé, jako byli Zbořilovi, není se čemu divit, že továrna uspěla i v takových zkouškách, jako byla právě světová hospodářská krize.

Továrna pracovala i v období 2. světové války a vyráběla stále tradiční výrobky, jako byly svíčky, mýdlo i perník. Po roce 1948 byla firma znárodněna a převzaly ji závody „MILO“. V roce 1954 byla výroba voskového zboží úplně zastavena. Tím v Bystřici pod Hostýnem definitivně skončila výroba voskového zboží. Svou roli přitom hrála jistě skutečnost, že bývalý komunistický režim příliš nepodporoval výrobu kostelních svící apod., které Zbořilovu továrnu tolik proslavily.⁸⁸

⁸⁸ DOLÁKOVÁ, Marie: Dějiny města B. p. H., c. d., s. 73.

4.2. ŘEŘUCHA A KUBAN

Další podnik na výrobu voskového zboží vznikl v Bystřici pod Hostýnem až po první světové válce v roce 1919. Byl to závod o dost menší než zmiňovaný „V. Zbořil a syn“ a vzhledem k době, kdy vznikl, neměl ani takovou tradici a dobrou pověst. Nový podnik na výrobu voskového zboží a svíček vešel ve známost pod názvem *Řeřucha a Kuban* a své zboží vyráběli pod značkou „*Jiskra*“.⁸⁹

Alois Kuban pracoval nejdříve po 14 let v továrně na výrobu voskového zboží u Václava Zbořila. V roce 1919 se rozhodl, že si se svým švagrem Ferdinandem Řeřuchou založí vlastní podnik na výrobu voskového zboží. Nejprve podal žádost Společenstvu řemeslných živností z kovu, dřeva, hlíny atd. pracujících v Bystřici p. H., která danou žádost poslala a doporučila obchodní a živnostenské komoře v Olomouci. Nakonec byla Kubanova žádost kladně vyřízena a mohl začít s podnikáním. Společně se svým švagrem se dohodli na rozdělení pravomocí. Administrativním a obchodním záležitostem se měl věnovat Řeřucha a odborně technicky řídil závod Kuban, který sám pracoval ve výrobě.⁹⁰

Nově vzniklý podnik byl od samotných počátků Zbořilům doslova trnem v oku. „V. Zbořil a syn“ byla přece jen tradiční solidní firma, která si svůj statut chtěla za každých okolností udržet. Spory mezi oběma podniky narostly do takových rozměrů, že je muselo řešit nejen okresní hejtmanství v Holešově, ale i okresní politická správa v Brně a nakonec i samotné ministerstvo obchodu v Praze. Jak již bylo uvedeno, stížnosti vycházely především ze strany Václava Zbořila.

⁸⁹ DOLÁKOVÁ, Marie: Dějiny města B. p. H., c. d., s. 76.

⁹⁰ SOKA, fond A-8, i.č. 645, karton 251. Doporučení Společenstva řemeslných živností z kovu, dřeva, hlíny atd. v Bystřici p. Host. ke kladnému vyřízení Aloise Kubana o provozování podniku na výrobu voskového zboží adresované Obchodní živnostenské komoře v Olomouci.

Problém, na který upozornil ve svých stížnostech Václav Zbořil byl v první řadě ten, že Řeřucha a Kuban vedli svůj podnik jako továrenskou výrobu, k čemuž ale neměli potřebný počet zaměstnanců, suroviny a ani potřebný kapitál. Z toho vyplývá, že firmu de facto vedli v mezích řemeslné živnosti, k tomu ale neměli vhodné oprávnění. Dalším obviněním bylo, že Řeřucha neměl způsobilost k provozování výroby svíček, neboť byl vyučeným stolařem a tyto požadavky nesplňoval ani Kuban, který se vyučil obuvníkem.⁹¹

Skutečnost, že Zbořilovy námitky proti novému podniku byly opravdu ostré dokládá dodatek ke stížnosti, kterou zaslal 20.4. 1920 Okresní politické správě v Holešově. Zbořil zde mimo jiné uvedl: „Zaměstnávají celkem tři dělnice, z nichž dvě od nás pro krádež propuštěné-to je továrna!“⁹²

Zajisté největším problémem, se kterým se Zbořil nechtěl vyrovnat a co bylo hlavní příčinou jeho sporů s novým podnikem bylo, že Řeřucha a Kuban nabízeli své zboží odběratelům jako svíčky z továrny bystřické. Což bylo značně zavádějící a odběratelé se tak mylně mohli domnívat, že se jedná o výrobky právě z továrny „V. Zbořil a syn“. Majitelé nového podniku odběratelům tento fakt nějak nevyvraceli. Nechávali je tak v mylném domnění, že kupují prvotřídní tradiční zboží a získávali si tímto způsobem, který byl ve své podstatě vlastně podvodem, i nové zákazníky. V tomto případě byly stížnosti Václava Zbořila oprávněné, neboť zmiňovanými způsoby mohla být poškozena dobrá pověst jeho podniku.

⁹¹ SOKA, fond A-8, i.č. 645, karton 251. Stížnost Václava Zbořila o neoprávněném provozování továrny na voskové zboží Aloise Kubana a Ferdinanda Řeřuchy adresovaná Moravskému místodržitelství v Brně, kde mimo jiné Zbořil upozorňuje na původní profese protivníků.

⁹² SOKA, fond A-8, i.č. 645, karton 251. Stížnost Václava Zbořila adresovaná Okresní politické správě v Holešově o neoprávněném provozování továrny na voskové zboží Aloisem Kubanem a Ferdinandem Řeřuchou.

Řeřucha a Kuban se ale své výroby na voskové zboží jen tak nehodlali vzdát, a proto se obrátili na Zemskou politickou správu v Brně. A hájili se argumenty, že v živnostenském řádě ani nikde jinde nefiguruje nařízení, které by přesně vymezovalo, co je to továrna a není ani stanoveno, kolik musí mít minimálně zaměstnanců. Proti nařízení, že disponují velmi malým kapitálem se ohradili, že v poválečné době je velmi málo suroviny na výrobu voskového zboží. V tomto případě si ale patrně moc dobře neuvědomili, proti komu ve svém sporu stojí. Vždyť jejich protivníkem byl poctivý a voskařského řemesla znalý Václav Zbořil, který jako tradiční výrobce voskového zboží velmi dobře věděl, že voskařské suroviny v žádném případě není nedostatek a tento argument proti svým protivníkům také použil. Spor nakonec dopadl tak, že Kubanovi a Řeřuchovi byla zamítnuta žádost provozovat tovární výrobu na voskové zboží. Hlavními důvody tohoto rozhodnutí bylo, že práce v tomto podniku byla prováděna výhradně ručně, což bylo pro tovární výrobu vlastně neakceptovatelné. Dále se zde nepracovalo na sklad a jak již bylo řečeno, dalším problémem byl nízký kapitál.⁹³

I přes rozhodnutí Zemské politické správy v Brně, že zmiňovaný podnik nelze považovat za továrnu, výroba pokračovala dále. Majitelé podniku tedy v žádném případě nerespektovali nařízení Zemské politické správy v Brně.

Dalším mezníkem v podnikání Aloise Kubana a Ferdinanda Řeřuchy bylo, že 1.2. 1922 se tito dva společníci spolu rozcházejí a vznikají tak dva závody na výrobu voskového zboží: „Hostýn“ továrna na svíčky Řeřucha a spol. a Alois Kuban, výroba svíček.⁹⁴ V čele

⁹³ SOKA, fond A-8, i.č. 645, karton 251. Rozhodnutí zemské politické správy v Brně o zamítnutí možnosti provozovat Kubanovu a Řeřuchovu výrobu jako továrnu.

⁹⁴ Firma Alois Kuban, výroba svíček nebyla příliš významná a patrně neměla ani dlouhé trvání. Vyplývá to ze skutečnosti, že se nenachází v Adresáři Protektorátu Čechy a Morava pro průmysl, živnosti, obchod

prvního z jmenovaných podniků stanuli Ferdinand Řeřucha se svou manželkou Josefou a švagr Řeřuchy Inocenc Nečacký. Po této události nadále pokračovaly spory mezi Václavem Zbořilem a staronovým podnikem „*Hostýn*“ *továrna na svíčky Řeřucha a spol.* Na stranu Zbořila se navíc přidalo Společenstvo cukrářů, perníkářů a voskařů v Kroměříži, které se také přiklánělo k názoru, že podnik nelze považovat za továrnu. Stěžovatelé zažádali o trestní řízení. Tato žádost byla v roce 1924 předána ministerstvu obchodu. Spory se vlekly až do roku 1926, kdy byl „*Hostýn*“ *továrna na svíčky Řeřucha a spol.* uznán za továrnu.⁹⁵

V Bystřici pod Hostýnem tedy již ve 20. letech 20. století existovaly tři dílny na výrobu voskového zboží. To ale nebylo číslo konečné, protože v roce 1924 k nim přibyl ještě jeden podnik zaměřený na tento typ průmyslového odvětví. Jednalo se o *Velkovýrobu svící a chemicko-kosmetické výroby Františka Svobody*. Firma zaměstnávala 15 dělníků a dva úředníky. Zaměřovala se na výrobu všech druhů svíček a voskového zboží. Jak je patrné již z názvu, nejednalo se pouze o podnik, specializující se na výrobu voskového zboží, ale také na kosmetické výrobky jako byly například kolínské vody, toaletní vody na vlasy, různé voňavky, oleje na vlasy apod. Tyto kosmetické výrobky podnik prodával pod značkou „*Espol*“ a měl navíc generální zastoupení francouzských pudrů a parfumerie. Podnik byl ale také zaměřen na výrobu dalšího typu zboží, a tím byly krémy na obuv, leštidla, vazelíny apod.⁹⁶

a zemědělství Rudolfa Mosseho z roku 1939. Jiné zmínky o této firmě jsem nenalezla.

⁹⁵ SOKA, fond A-8, i.č. 645, karton 251. Stížnost Společenstva cukrářů, perníkářů a voskařů v Kroměříži proti provozování podniku Ferdinanda Řeřuchy adresovaná ministerstvu obchodu v Praze.

⁹⁶ Průmyslový život v Bystřici p. H., c. d., s. 33-34.

Podnik Františka Svobody také nezůstal ušetřen útoků svých konkurentů. Stížnost opět vzešla od Václava Zbořila, který na nového podnikatele zaútočil tím, že není vyučen voskařem, zaměstnával v počátcích své výroby pouze šest nevyučených dělnic a nebyl zaměřen na strojovou výrobu. Uvedené danosti potom podle stěžovatele nebyly opět v žádném případě znakem tovární výroby.⁹⁷ Tato stížnost nebyla úspěšná a František Svoboda svou firmu mohl dále provozovat.

Na tomto místě je nutné zamyslet se nad tím, jestli stížnosti Václava Zbořila nebyly až moc přehnané. V každém případě byl v právu, když se obával, aby jeho dobře zaběhnutý podnik nebyl poškozen v tom ohledu, že někdo bude vyrábět nekvalitní zboží pod jeho jménem. To byl případ Ferdinanda Řeřuchy, který opravdu Zbořilovi pověst poškozoval tak, že své zboží prezentoval jako výrobky z bystřické továrny na svíčky, což u mnohých odběratelů vyvolávalo domnění, že se jedná o Zbořilovy výrobky. Ale na druhé straně si musíme uvědomit, že například podnik Františka Svobody se nespécializoval jen na výrobu svíček, vyráběl spíše kosmetické a technické zboží (viz. vazelíny, krémy na obuv apod.). Tento podnikatel se tedy zasloužil o to, že se v Bystřici pod Hostýnem rozšířil sortiment zboží dokonce o luxusnější kosmetické výrobky či potřeby pro ošetření obuvi a kůže. I když se jednalo o drobného podnikatele, nelze mu upřít skutečnost, že se určitým dílem také zasloužil o další průmyslový rozvoj města. Firma „Espol“ neměla ovšem dlouhé trvání, protože zanikla již v roce 1929.⁹⁸

⁹⁷ SOKA, fond A-8. Stížnost Václava Zbořila Zemské správě politické v Brně o neoprávněném provozování tovární činnosti, i.č. 645, karton 251.

⁹⁸ DOLÁKOVÁ, Marie: Dějiny města Bystřici p. H., c. d., s. 77.

5. TOVÁRNA NA HODINY

Město Bystřice pod Hostýnem proslavila v rámci průmyslového rozmachu továrna na hodiny. Jedná se o zvláštní druh průmyslového odvětví, o jehož rozvoj se zde zasloužil hodinář Oldřich Říha. Stolařskou dílnu, kde se zpočátku vyráběly jen hodinové skříně založil Říha již v roce 1911. Majitel dílny začal výrobu velkolepě, v souladu s tehdejší módou vyráběl skříně takovým způsobem, že přední prosklená strana hodinové skříně se skládala z fasetovaných tabulek, které byly navzájem spojeny mosaznou páskou. Z tohoto důvodu byl Říha nucen svou výrobu rozšířit o speciální dílnu, kterou vybavil strojně na broušení skla.⁹⁹

Říha svůj podnik rozvíjel a modernizoval. Podle příkladu brněnské firmy Josef Tesař, zabývající se také výrobou hodin, kompletoval Říha své hodinové skříně s hodinovými stroji, které nakupoval z továrny v Broumově-Velké Vsi. Slibně rozjíždějící se podnik pozastavily události první světové války, kdy výroba byla omezena pouze na minimum. Tato skutečnost nebyla nijak zarážející, protože jak již bylo řečeno v souvislosti s jinými průmyslovými odvětvími, podniky v této době svou výrobu značně omezovaly nebo úplně zastavovaly z důvodu nedostatku pracovních sil, nebo byly nuceny nahrazovat výroby civilního zboží výrobky pro válečné účely. Ihned po válce se ovšem podnik dal zpět do plného chodu a znovu naplno rozvinul hodinářskou výrobu a ještě ji rozšířil. V období těsně po první světové válce jeho firma dodávala do nově vzniklé Československé republiky hodiny ve 46 různých typech skříní.¹⁰⁰

⁹⁹ MARTÍNEK, Zdeněk: Sériová výroba hodin v Bystřici p. H. Zpravodaj města Bystřice p. H., 2001, č. 4, s. 28.

¹⁰⁰ Tamtéž.

Říha šel se svou výrobou ještě dál a v roce 1923 rozvinul novou sériovou výrobu hodinových strojů pro nástěnné kyvadlové hodiny. V rámci tohoto nového způsobu výroby byla nejdůležitější výroba mosazných koleček a tzv. ocelových pastorků. Nyní se v této továrně začaly vyrábět všechny hodinové součástky, od první až do poslední.¹⁰¹ Dalo by se říci, že v tomto okamžiku byla Říhova továrna na výrobu hodin na svém vrcholu a po právu dostala název „První moravská továrna na hodiny, O. Říha a spol.“.¹⁰²

Bystrická továrna na hodiny byla strojově velmi dobře vybavena. Pro představu zde podrobněji uvedu, z jakých strojů se skládal strojový park tohoto podniku. „Ve své době se zde nacházel automatický výstředníkový lis, na němž se z mosazných pruhů vysekávaly základní desky hodinového stroje za současného důlčívání míst pro následné vrtání ložiskových otvorů. Těchto lisů bylo dále užíváno na vysekávání ostatních plochých součástek a také rondelů ozubených kol. Mezi další strojní vybavení patřily dva dlouhotočné automaty sloužící k soustružení hřídelů, pastorků, šroubků. Pak tady byly dva poloautomaty na frézování ozubení, leštičky čepů, leštičky zubů apod. Zmíněné zařízení sloužilo k tomu, aby Říha mohl vyrábět kompletní pendlovky s vlastními hodinovými stroji ve vlastních hodinových skříních.“¹⁰³

Zavedení nového výrobního procesu neznamenal pro majitele továrny jen přínos, jak by se dalo očekávat, ale spíše starosti. Negativní stránka zavedení nového postupu výroby souvisela s vážnými ekonomickými a také technologickými problémy. Jak je možné se domnívat, Říha se při rozšiřování svého podniku značně zadlužil. To by

¹⁰¹ TRONEČKOVÁ, S.: První moravská továrna na hodiny v Bystrici pod Hostýnem. Zpravodaj města Bystrice pod Hostýnem , 1981, č. 4, s. 44.

¹⁰²

¹⁰³ MARTÍNEK, Zdeněk: c. d.

nebyla výrazně překvapující okolnost, kdyby nenastal problém s odběrateli. Protože Říha začal vyrábět úplně nové výrobní artikly (hodinové součástky), muselo se počítat s tím, že ve svém počátku toto zboží nebude úplně bez závad. Výrobky bylo třeba neustále vylepšovat, a tak se počátky nové výroby neobešly bez četných reklamací. Tyto okolnosti se samozřejmě musely negativně projevit ve finanční situaci majitele. Reklamace odběratelů si vyžádaly mnohé změny ve výrobě konstrukčního a technologického rázu, které jednak výrobu brzdily a také ji velmi prodražovaly. Podnik se musel navíc potýkat s dalším závažným problémem, a tím byla narůstající konkurence. Jednalo se zejména o zaběhnutý podnik v Chomutově „*Schlenker & Kienzie*,” který se specializoval na velkosériovou výrobu. Jak již bylo řečeno, jednalo se o podnik s velmi dobrou pověstí, který se nepotýkal s takovými problémy jako bystřická továrna. Jejich výrobky byly prověřené a velmi kvalitní. I přes tuto skutečnost se ale majitel první moravské továrny na výrobu hodin nevzdával a snažil se svůj podnik zachránit. Zpočátku situace vypadala velmi nadějně, protože i přes rostoucí konkurenci se mu podařilo zvýšit produkci na 15 kusů pendlovek za den, což nebylo zrovna málo. Tohle zboží pak bylo známé v celé tehdejší Československé republice pod značkou „ORAS.”¹⁰⁴

Zpočátku to opravdu vypadalo, že se firma vzchopí a bude opět tak úspěšná jako ve svých počátcích. Ale v polovině 20. let nastal přece jen zlom, který měl ten důsledek, že Říha o svůj podnik přišel. Celý problém spočíval v tom, že hodiny s dlouhým kyvadlem a závažovým pohonem, které podnik vyráběl vycházely už postupně z módy. Na místo nich začaly být oblíbené hodiny krátkokyvadlové s pérovým pohonem. Říhovy klasické

¹⁰⁴ Tamtéž.

pendlovky byly čím dál méně oblíbené, poptávka po nich byla téměř nulová. Navíc se pořád kupily již zmiňované reklamace a stížnosti a tyto skutečnosti přivedly podnik de facto k bankrotu. Říha se sice ještě na poslední chvíli snažil situaci zachránit tím, že zkusil zahájit výrobu krátkokyvadlových kuchyňských hodin. To ale podniku příliš nepomohlo, a proto byl na něj vyhlášen konkurz. V roce 1930 byla „První moravská továrna na hodiny, O. Říha a spol.“ definitivně vymazána z obchodního rejstříku. V roce 1939 původní továrnu na hodiny převzala již jednou zmiňovaná brněnská firma Josef Tesař a zavedla tady konsolidovanou sériovou výrobu hodin.¹⁰⁵

¹⁰⁵ Tamtéž.

6. DÝMKAŘSKÁ DÍLNA V BYSTRICI POD HOSTÝNEM

V této kapitole se nebudu zabývat žádnou průmyslovou velkovýrobou, ale chtěla bych upozornit na zvláštní dílnu, kterou v Bystřici pod Hostýnem založil rodák z nedalekého Kelče Jindřich Plesník.¹⁰⁶ Zmiňovaná dílna se zabývala výrobou dýmek nejrůznějšího druhu. Jak již bylo řečeno, nejednalo se o žádnou továrnu, ale v rámci své práce na výrobu dýmek musím upozornit zejména z toho důvodu, že Plesník byl se svými výrobky proslulý v celé Československé republice, v Evropě a dokonce i v zámoří. To svědčí o kvalitě těchto výrobků, ale i o dokonalé zručnosti jejich tvůrce, který byl označován za lidového umělce.

Jindřich Plesník pocházel z dýmkařské rodiny a už jeho otec se věnoval tomuto řemeslu. Právě od něj se také mnohemu přiučil. Dýmkařskému řemeslu jako takovému se ale učil až v Prostějově a po vyučení začal pracovat jako soustružník v továrně u Thonetů. Zpočátku se věnoval výrobě dýmek pouze doma ve volných chvílích. Takto svou zálibu prakticoval až do roku 1919. Po 1. světové válce se ale rozhodl požádat o živnostenský list a na základě něj si otevřel vlastní dýmkařskou dílnu. K tomuto kroku jej jistě podněcovala i nová poválečná situace, zejména vznik nové Československé republiky a uvolnění poměrů. Živnostenský list jej opravňoval k výrobě dýmek a jejich prodeje v obchodě, na trzích, jarmarcích, poutích ale i v zahraničí.¹⁰⁷

Výroba dýmek je ryze práce umělecká, proto si žádá, aby jejich tvůrce byl neobyčejně umělecky zručný a uměl pracovat se dřevem. Takovýmto znalým odborníkem Jindřich

¹⁰⁶ Jindřich Plesník se narodil 16. 7. 1884 v Kelči-obec nedaleko Bystřice pod Hostýnem, umřel 29. 6. 1970 v Bystřici p. H. a je pochován na zdejším hřbitově.

¹⁰⁷ PODZEMNÁ, Květa: Dýmkařská dílna v Bystřici p. H. Zpravodaj města Bystřice p. H., 1977, č. 2, s. 27.

Plesník byl. Zajímavý je i samotný postup výroby dýmek, který prošel také určitým vývojem. Zpočátku, ještě v dobách Plesníkovy mláďi, se dělaly tzv. jednorostlé dýmky. Jak již název napovídá, byly vyřezávány jen z jednoho kusu dřeva. Tyto „fajfky“ měly různé tvary, kterým se lidově říkalo baňky, sekerky, špicovky, slovenky, ulmovky nebo šnekovitě zatočené. „Fajfky“ z jednoho kusu se vyřezávaly samozřejmě ručně tzv. fajkovcem. Hotové vyřezané součástky se sušily na kamnech a nahřáté se pak natíraly mořidlem, aby získaly pěknou červenou barvu. Poté se pilovaly pilníkem, aby vystoupil vzor dřeva. Dýmky se uhlazovaly skelným papírem a potom se namazaly lněným olejem a vyleštily. Kovové součásti, kterými byly dýmky zdobeny, si dýmkaři vyráběli také sami. Užívali k tomu mosazného plechu, z něhož ručním lisem vyráběli různé vzory. Poté se kování připasovalo a přiletovalo cínem. Nakonec se dýmky už jen přešetily a nalakovaly. Později se dýmky začaly už vyrábět ze dvou kusů dřeva a také měly své specifické názvy, např. opusky, astlovky nebo šteky. Byly různě zdobené nebo zcela hladké. Zvláštní byly dýmky, jenž měly vyřezávaný spodek, který mohl mít různé tvary v podobě rybího ocasu nebo tulipánu. Speciálně byly fajfky vyřezávány třeba pro myslivce, které měly spodek vyřezaný v podobě střelce nebo jelena, pro zemědělce byly zase zdobené koňmi. Na výrobu dýmek se užívalo zbytkového dřeva z březových nebo olšových pařezů s hrčemi, které se vytvářejí nad zemí mezi kořeny a kmenem stromů, jež rostou na horských kamenitých stráních. Březové pařezy uskladňovali dýmkaři v suchu na slámě, aby nepopraskaly. Olšové pařezy řezali hned na pláty, pak je dali na půl hodiny vařit, aby se dřevo zbavilo červeného odstínu, protože jinak by později zčernalo. Dýmkaři mnohdy vyřezávali dýmky ze speciálních druhů dřeva, které se dováželo až z Vídně. Jednalo se o

švédskou břízu a tzv. bruyer, z nichž byly vyřezávány luxusní dýmky pro náročné zákazníky. Konečnou podobu dýmky si navrhoval samotný zákazník dle svého přání.¹⁰⁸

Plesník všechny zmíněné postupy výroby dýmek velmi dobře ovládal. Jeho zboží bylo prvotřídní kvality a v roce 1932 se konala v Rožnově pod Radhoštěm první výstava jeho výrobků. Zde Plesník za své dílo získal stříbrnou medaili. Následovaly výstavy další: V letech 1934 v samotné Bystřici pod Hostýnem a o rok později ve Valašském Meziříčí. Také na nich bylo Plesníkovo dílo oceněno.¹⁰⁹

Výroba dýmek ve své podstatě nebyla žádnou velkou průmyslovou výrobou, vždyť Jindřich Plesník byl jen drobným podnikatelem a umělcem. Jeho dýmky však Bystřici pod Hostýnem také proslavily, a je možno říci, že v celém světě, a proto bylo nutné věnovat mu zvláštní pozornost a vymezit mu své místo v této práci.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 28.

¹⁰⁹ Tamtéž.

7. STAVEBNÍ PRŮMYSL

Ve městě Bystřici pod Hostýnem byl na určité úrovni rozvinut i stavební průmysl. Tento typ odvětví byl ve své době reprezentován zejména proslulou městskou cihelnou, nacházející se asi 2 km od samotného města. Důležitý je také kamenný lom, který se nalézá na úpatí sv. Hostýna. Ve městě také na počátku 20. let 20. století vznikla první velká stavební firma, kterou následovaly další.

Dějiny bystřické cihelny spadají až do 18. století. Je připomínána již kolem roku 1744, přičemž zděná cihelna zde podle pamětních záznamů stála roku 1820.¹¹⁰ Zpočátku se cihly vyráběly samozřejmě ručně. Původní cihelna sestávala z kruhové pece, v níž bylo možno při normálním chodu vypálit ročně až 1 500 000 cihel, dále se zde nacházely 3 sušící kolny a potřebné přiléhavé budovy. Odhad ložisek hlíny v okolí cihelny činil množství, které by stačilo na výrobu asi 40 000 0000 cihel, což znamenalo zásoby na 30-40 let.¹¹¹ Z daného textu vyplývá, že městská cihelna byla dobře situována a měla dobré předpoklady pro budoucnost k rozšíření své výroby. Z těchto důvodů ale bylo zapotřebí určitých změn a modernizace.

Po první světové válce přichází v rámci tohoto průmyslového odvětví opravdový zlom. Brzy po vyhlášení samostatné Československé republiky byl totiž vydán zákon o podpoře stavebního ruchu. V rámci tohoto zákona nebývale stoupla poptávka po stavebním materiálu, zvláště po cihlách. Bylo jasné, že ruční výroba k pokrytí veškerých objednávek nemůže stačit. Problémem byl také nedostatek cihlářů. Protože bystřické cihly byly velmi

¹¹⁰ V Bystřici byla městská cihelna. Zpravodaj města Bystřice p. H. , 1981, č. 5, s. 31.

¹¹¹ SOKA, fond B-a-4, i.č. 245, karton 9. Žádost o schválení výpůjčky 300 000 Kč na úhradu nákladů spojených s vybudováním obecní cihelny na strojní výrobu cihel bylo adresováno Moravskému zemskému výboru v Brně a následně schváleno.

oblíbené a měly vysokou kvalitu, muselo se začít přemýšlet o její modernizaci, aby úplně nezanikla. Modernizací bylo myšleno přejít z ruční na strojovou výrobu, neboť ruční výroba již nemohla uspokojit nároky všech odběratelů. Ti byli nuceni zboží získávat z jiných podniků, a tím bystrické cihelně ucházely tolik potřebné zisky. Navíc je nutné dodat, že ruční výroba se na tehdejší poměry značně prodražovala. Pro příklad uvádím, že při ruční výrobě cihel činily náklady 265 Kč, přičemž u strojové výroby to bylo 213, 10 Kč. Ale protože se město z důvodu modernizace cihelny muselo zadlužit částkou 300 000 Kč, náklady na strojní výrobu stouply na 276, 10 Kč.¹¹²

Pro vybudování strojní cihelny se město tedy muselo zadlužit 300 000 Kč, které si vypůjčilo ze spořitelny města Holešova. Investice byla ale výhodná, protože kromě toho, že sice náklady na výrobu stouply, tak výnosy cihelny byly přece jen zvýšeny o zavedení výroby nového zboží. Tím byly výroba tenkostěnného cihlářského materiálu (drenážní trubky, krytiny apod.). Z toho vyplývá, že sice nakonec náklady na strojní výrobu cihel byly vyšší než náklady na ruční výrobu, z důvodu zadlužení města v rámci modernizace cihelny, ale po zavedení nových výrobních artiklů se zisky nakonec zvýšily.

Výstavba nové strojní cihelny započala v roce 1924. Byla to zásluha zejména tehdejšího městského zastupitelstva. Cihelna byla vybavena již zmíněnou „kruhovou“ a dalšími moderními stroji. Koncem května 1926 se začalo se strojní výrobou ve vlastní kruhové cihelně. Podnik vyráběl cihly dobré jakosti, což bylo

¹¹² Tamtéž.

zejména díky dobré jakosti hlíny, z níž se cihly pálily. Odbytíštěm bylo tehdy celé tzv. Záhoří.¹¹³

Dalo by se předpokládat, že tento podnik bude mít dlouhou budoucnost, ovšem nebylo tomu tak. Po roce 1945 byl chod cihelny úplně zastaven, protože její vybavení bylo pro tehdejší dobu již značně zastaralé a výroba již tak nutná nebyla, neboť se soustřeďovala spíše do větších středisek. Zařízení bylo postupem času rozebráno a na místě původní městské cihelny vznikla skládka.¹¹⁴

Zmíněný kamenolom byl původním majetkem bystřického velkostatkáře Arnošta Laudona a konkrétně se nacházel v obci Chvalčov. Místo, kde se lom nachází bylo tehdy známé pod názvem „Německé“. Městská rada zažádala v roce 1926 o odprodej kamenolomu zejména z důvodu, že kámen se hodí k výrobě šterku, který byl nezbytný pro udržování okresních silnic. V daném období bylo ve správě bystřického soudního okresu 500 km silnic. Město zažádalo majitele o odprodej plochy 10 ha s odůvodněním, že je nutné pamatovat také na místo k odkládání odkrývky z lomu a na skladiště šterku.¹¹⁵ Smlouva o odkoupení nakonec byla podepsána v červenci 1931.¹¹⁶

Kromě již zmíněného šterku se z vytěženého kamene vyráběly kamenné kostky, lemovky nebo hranečníky. V době 2. světové války byl provoz v kamenolomu zastaven a po válce byl pronajímán soukromníkům.¹¹⁷

V rámci stavebního průmyslu je nutné také upozornit na první velkou stavební firmu, která byla v Bystřici pod Hostýnem založena. Jednalo se o závod ing. Metoděje Matušky, který byl založen v roce 1922.¹¹⁸ Z toho, co bylo

¹¹³ Holešov: město a okres, c. d., s. 107.

¹¹⁴ V Bystřici byla městská cihelna, c. d., s. 31.

¹¹⁵ SOKA, fond A-8, i.č. 732, karton 333. Žádost o přiděl kamenolomu ze zabraného velkostatku Arnošta Laudona v Bystřici p. H.

¹¹⁶ SOKA, fond A-8, i.č. 732, karton 333. Smlouva o koupi kamenolomu v Německém.

¹¹⁷ DOLÁKOVÁ, Marie: Dějiny města B.p.H., c. d., s. 77.

¹¹⁸ Tamtéž.

řečeno výše, tedy, že po vzniku Československé republiky byl vydán zákon o podpoře stavebního ruchu, se dá usuzovat, že firma z důvodu množících se stavebních zakázek ve městě a blízkém okolí velmi dobře prosperovala. Výhodou pro Matušku navíc byla skutečnost, že ve svých počátcích byl jeho závod ve městě jedinou firmou tohoto druhu. Firma Metoděje Matušky existovala ještě i za Protektorátu Čechy a Morava, protože je zaznamenána v Adresáři Rudolfa Morseho z roku 1939. Dále se ovšem o něm žádné zmínky neobjevují, takže je možné, že během války nebo brzy po ní podnik zanikl.

Matuška ovšem nebyl dlouhou dobu ve městě jediným stavitelem. Brzy se tady proslavili další. Jednalo se o Klementa Šrubaře a Otto Zemana.¹¹⁹

¹¹⁹ Oficiální adresář stavitelů v republice Československé. Praha 1929, s. 85.

8. ROLNICKÉ MLÉKÁRENSKÉ DRUŽSTVO

Dějiny bystřické mlékárny jsou poměrně mladé, spadají až do období 2. poloviny 30. let, tedy do období po hospodářské krizi. Z tohoto důvodu se proto o ní zmíním jen velmi okrajově, protože větším vývojem prošla zejména až po druhé světové válce. Jak je patrné již ze samotného názvu, tak průmyslové zpracování mléka v Bystřici pod Hostýnem začalo družstevní formou. Rolnické mlékárenské družstvo vzniklo 12. prosince 1935. Hlavním důvodem, proč družstvo vzniklo bylo, že v době po velké hospodářské krizi nastal problém s odbytem zemědělských výrobků a v rámci tohoto problému nastaly také problémy s odbytem mléka. Mléko z Bystřice pod Hostýnem bylo tehdy dodáváno zejména do Zlína pro tehdejší firmu Baťa. Mlékárna začala velmi dobře prosperovat a z tohoto důvodu byly postupně zakoupeny nové modernější stroje pro kvalitnější zpracování mléka. Daná situace také vedla k rostoucímu počtu zaměstnanců. Tehdejší denní kapacita byla tisíc litrů mléka.¹²⁰

Mlékárna prosperovala i za války a ještě více její význam vzrostl v poválečném období. V mlékárně se pracuje dodnes a její výrobky jsou známé po celém kraji.

¹²⁰ BRONCOVÁ, Dagmar: Historie mlékárenství v Čechách a na Moravě 1. Praha 1998, s. 166-167.

9. OSTATNÍ ŘEMESLA A ŽIVNOSTI

V následující závěrečné kapitole bych chtěla upozornit na ostatní drobné řemeslníky a živnostníky, kteří svou prací sice nedosáhli takových úspěchů, jako výše zmínění továrníci, ale svým způsobem se také významně podíleli na rozmachu Bystřice pod Hostýnem.

Ve městě se dále rozvíjela také oděvní výroba. První závod tohoto typu zde zřídil v roce 1920 Pavel Tauber. Podnik se specializoval na výrobu pánského prádla.¹²¹ Z důvodů, že tato firma velmi dobře prosperovala a majiteli vzrůstaly objednávky, byl jeho podnik v roce 1937 rozšířen o nové místnosti s šicími stroji, stříhárnu a také žehlírnu.¹²² Z toho vyplývá, že podnik Pavla Taubera mohl být v této době právem označován za menší továrnu.

Mezi další významné zástupce tohoto typu odvětví patřil zejména Leopold Sobota, který začal v roce 1927 s výrobou a prodejem pánských kapesníků. Kromě toho se ještě zabýval prodejem Hostýnských pastilek.¹²³ Leopold Sobota svůj podnik za několik let, konkrétně v roce 1932 rozšířil ještě o výrobu pánských nákrčníků (kravat) pod značkou „Mars“. Právě výroba kravat tohoto podnikatele proslavila. Tehdy v jeho podniku pracovalo šest zaměstnanců.¹²⁴ Pro zajímavost uvedu, že v době okupace se podnik natolik rozrostl, že v roce 1942 zde pracovalo už 46 zaměstnanců. Změnil dokonce i název na Oděvní průmysl.¹²⁵

¹²¹ DOLÁKOVÁ, Marie: Dějiny města Bystřice p. H., c. d., s. 77.

¹²² SOKA, fond A-8, i.č. 645, karton 251. Pavel Tauber, továrna na prádlo v Bystřici p. Host., přístavba továrny na prádlo-kolaudace.

¹²³ SOKA, fond A-8, i.č. 645, karton 251. Oznámení Leopolda Soboty o výrobě a prodeji pánských kapesníků okresní správě politické v Holešově.

¹²⁴ SOKA, fond A-8, i.č. 645, karton 251. Vydání souhlasu Leopoldu Sobotovi k výrobě pánských nákrčníků od Společenstva svobodných a koncesovaných živností v Bystřici pod Hostýnem.

¹²⁵ DOLÁKOVÁ, Marie: Dějiny města Bystřice p. H., c. d., s. 77.

Další významnější podnik, zabývající se výrobou oděvů byla pletárna, kterou v roce 1938 založil Arnošt Chodura. V této firmě se vyrábělo pletené zboží pro dospělé i pro děti. Před 2. světovou válkou zde pracovalo šest zaměstnanců a podnik byl vybaven ručními i motoricky hnanými pletacími stroji a motoricky hnaným soukadlem. O úspěšnosti a oblíbenosti podniku svědčí skutečnost, že se po válce ještě více rozrostl a pracovalo zde až 56 zaměstnanců a vyrábělo se až 280 kusů výrobků denně. Po znárodnění přešel podnik pod Moravskoslezské pletárny Rožnov pod Radhoštěm. Pletárna funguje v Bystřici pod Hostýnem i dnes a její výrobky se těší pořád velké oblibě.¹²⁶ Ve druhé polovině 30. let vznikla ve městě ještě jedna pletárna, jejíž majitelkou byla Karla Mužná. Tato pletárna ovšem nebyla tak významná jako zmíněná Chodurova.

Ještě před první světovou válkou vznikla ve městě také čistírna prádla a prádelna s označením „Winkler“. Její majitelkou byla bystřická rodačka paní Winklerová, která se ze začátku zaměřovala pouze na praní a škrobení límců. Čistírna prádla je nezbytnou součástí každého města, a proto se podnik po válce dále rozšiřoval. V rámci této skutečnosti zde vznikla ještě chemická čistírna a barvírna prádla.¹²⁷

Většího významu nabyl ještě podnik, specializující se na výrobu knihařského zboží pod značkou „Enbys“, který vznikl v roce 1932. Většího významu tato firma nabyla až po válce, kdy byl zároveň přejmenován na Brněnské papírny. Výrobky z této papírny jsou známé dodnes, protože papírny ve městě nadále fungují. V Bystřici vznikla v roce 1924 také tiskárna, která zanikla až v roce 1950. V rámci tohoto typu průmyslového odvětví je

¹²⁶ JANEČKA, Josef: 40 let od založení první pletárny v Bystřici p. H. Zpravodaj města Bystřice p. H., 1978, č. 3, s. 20.

¹²⁷ DOLÁKOVÁ, Marie: Dějiny města B. p. H., c. d., s. 77.

nutné zmínit, že ještě před první světovou válkou zde vzniklo nakladatelství a knihkupectví.¹²⁸

Na průmyslovém rozmachu města Bystřice pod Hostýnem se dále podílelo množství jednotlivých drobných živnostníků a řemeslníků. Většinou pracovali sami nebo s pomocí nějakého učně ve svých malých dílnách. Obchodníci pak prodávali své zboží v malých obchodech nebo jej nabízeli na poutích, které se konaly na sv. Hostýně. Nejčastěji prodávanými artikly bývaly cukrovinky, perníky, ale i papuče nebo dýmky, o nichž jsem se již zmínila v samostatné kapitole. Ve městě nechyběly takové tradiční řemesla, jako byli stolaři, kováři, krejčí, pekaři, klempíři, řezníci, holiči nebo kadeřníci. Jak již bylo jednou řečeno, tak v Bystřici pod Hostýnem bylo velké množství hostinců, v nichž se zastavovali poutníci putující na sv. Hostýn. Ve městě se nacházela spousta drobných obchůdků s cukrovinkami nebo zeleninou a ovocem. Na závěr této kapitoly uvádím přehled drobných živnostníků a řemeslníků, působících ve městě před druhou světovou válkou:

Bednář: Bubínek S.

Cukráři: Bohatec K., Tomčíková A., Vinklárek R., Zrubek J.

Elektroinstalatér: Šindelář L.

Kamnáři: Kvítek, J., Pochyba F.

Klempíři: Gregor A., Halva E., Marek A., Matuška A., Vršecký F.

Kloboučníci: Brzobohatý F., Hradil F.

Kniháři: Navrátil E., Zajíček A.,

Koláři: Březina A., Vrla A.

Kominík: Skočilas E.

¹²⁸ Tamtéž, s. 77-78.

Košikář: Bleša A.

Kovář: Franěk A.

Krejčí a švadleny: Backar F., Barbořík A., Blažek R., Březinová M., Čechová A., Doležalová L., Fiala J., Hradil A., Janota A., Krajčová A., Krajíčková M., Nevřalová M., Pavlas J., Pazderová J., Podroužek K., Pohlová M., Polách V., Pospíšil F., Regrová F., Sitka F., Skařupová P., Šťastný R., Žůrek A.

Obuvníci: Bubínek E., Bubínek F., Bubínek J., Dudík R., Fuksa A., Holík I., Lenocha J., Mach L., Mikšánek J., Procházka A., Rozsival F., Smutek J., Stoklasem L., Ševčík J., Trunec J., Zamazal S., Svoboda J.

Pekaři: Dovrtěl A., Gazda F., Gebauer F., Sedlář E., Vinklárek E.

Podkováři: Apolenář F., Langer F.

Pokrývači: Kostík V., Kubač F., Petula J., Šrubař J., Zatloukal F.

Řezníci: Bakalík F., Halenčák V., Hradil J., Jelinek F., Sobecký J., Solař V., Sousedík R., Sousedík H., Stejskal F.

Sklenáři: Čáčala F., Kalus J.

Soustružníci: Mikl F., Šošolík A.

Stolaři: Hradil A., Kocourek F., Mikeska P., Mikulík J., Navrátil F., Pešák F., Svoboda V.

Strojírna: Kučera B.

Výroba:

Krémů na kůže: Křivák F.

Lihovin: Ziffer J.

Rakví: Táborský V., Ticháček H.

Vulkanizační dílna: Zháněl P.

Zámečníci: Goldman L., Haša H., Kozák F., Macfelda F., Pavlík A., Pospíšil E., zajíček A.

Zedničtí mistři: Bednařík F., Sláma E.¹²⁹

Z toho, co bylo výše uvedeno je patrné, že ve městě byla zastoupena veškerá tradiční řemesla. Dále zde existovalo také několik družstev, která spolčovala některá řemeslníky. Byla to následující:

Družstvo obuvníků v Bystřici p. Host.

Družstvo řeznické porážky v Bystřici p. H.

Obecně prospěšné stavební a bytové družstvo Domov v Bystřici p. H.

Svépomocné nákupní, výrobní a podnikatelské družstvo v Bystřici p. H.

*Svépomocné družstvo kovářů a podkovářů moravských v Bystřici p. H.*¹³⁰

¹²⁹ CHYTIL, Alois, c. d., s. 822-823.

¹³⁰ Tamtéž, s. 821-822.

ZÁVĚR

Ve své diplomové práci jsem se zaměřila na analýzu průmyslového vývoje Bystřice pod Hostýnem, malého moravského města, nacházejícího se v dnešním Zlínském kraji. Práci jsem zasadila do doby první republiky (1918-1939). Důvodem, proč jsem si zvolila dané téma byla skutečnost, že doposud nikdo nevytvořil souhrnnou práci, zabývající se tímto problémem v daném časovém úseku.

Z mého bádání vyplynulo, že v rámci průmyslu byl a stále je pro Bystřici pod Hostýnem nejdůležitější závod na výrobu nábytku z ohýbaného dřeva s nynějším názvem „TON“, který město proslavil v celém světě a pro místní občany je velmi důležitý i dnes. Jeho hlavní význam spočívá v tom, že od svého založení poskytoval práci velkému množství obyvatel Bystřice pod Hostýnem i jejímu blízkému okolí.

Mým úmyslem ale nebylo zabývat se jen historií pouze tohoto velkého podniku. Chtěla jsem především poukázat na skutečnost, že průmysl ve městě v období první republiky byl na poměrně vysoké úrovni. Z výzkumu vyplývá, že v rámci průmyslového vývoje se ve své podstatě jednalo o „zlaté období“. Je ovšem nutné si uvědomit, že to nebyli totiž pouze Thonetové, kteří město proslavili. Ve vymezeném časovém období bychom ve městě našli spoustu jiných slavných podniků, které byly známé nejen v celé tehdejší Československé republice, ale získaly si své příznivce v Evropě, a dokonce také v Americe. Mezi takto proslulé podniky patřily především Robert Slezák-výroba kovového nábytku, který existuje i v současné době pod názvem „KOVONAX, spol. s r. o“. Z hlediska dřevozpracujícího průmyslu byl významný taktéž stále existující závod na impregnování dřeva. V Bystřici pod Hostýnem byl ve své době velmi rozvinut voskařský

průmysl. V rámci tohoto průmyslového odvětví tady existovala proslulá továrna na výrobu svíček a voskového zboží „V. Zbořil a syn“. Voskařský průmysl ale po druhé světové válce z města zcela vymizel.

Dále jsem chtěla upozornit, že město neproslavily jen průmyslové podniky zaměřené na velkovýrobu, ale žili zde velmi podnikaví lidé, jejichž výrobky byly známe nejen v Evropě, ale i v Americe. V tomto případě se jedná o výrobce dýmek Jindřicha Plesníka, jehož „fajfky“ získaly ocenění na několika výstavách a byly oblíbené dokonce i v zámoří. Dalším takto podnikavým člověkem byl výrobce hodin Oldřich Říha, který se proslavil výrobou hodin, jenž byly ve své době známe v celé Československé republice.

Ve své práci jsem se zaměřila především na analýzu velkých a významnějších průmyslových podniků v Bystřici pod Hostýnem. V samostatné kapitole jsem ale pro informaci podala i přehled menších podniků a jednotlivých řemeslníků a živnostníků, kteří se svým způsobem také podíleli na rozmachu města. Ze soupisu, který jsem vytvořila je pak patrné, že ve městě byla zastoupena veškerá důležitá řemesla, která byla nutná pro zajištění spokojeného a plnohodnotného života obyvatel.

Z mého výzkumu dále vyplývá skutečnost, že Bystřice pod Hostýnem byla v meziválečném období v rámci průmyslu na dost vysoké úrovni. Nacházely se tady velice dobře prosperující podniky, které měly světovou úroveň. Nově vzniklé továrny poskytovaly množství pracovních míst pro místní občany i lidi z blízkého okolí a nabízely jim novou zajímavou práci. Nakonec je nutné zmínit skutečnost, že průmyslový vývoj se podepsal také na životní úrovni obyvatel, která se od příchodu Thonetů nebývale zvýšila.

Období první republiky dalo de facto Bystřici pod Hostýnem průmyslový základ pro budoucí vývoj. Je nutné ovšem poznamenat, že mnohé podniky v současné době již neexistují (např. továrna na výrobu voskového zboží, výroba hodin, cihelna apod.). Dnes je Bystřice pod Hostýnem v rámci průmyslu známá hlavně už jen díky TONu, který se v současnosti potýká s velkými problémy spojenými s hospodářskou krizí.

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

ARCHÍVNÍ PRAMENY:

Státní okresní archiv v Kroměříži

Fondy:

1. Okresní úřad Holešov(A-8):

Chemická továrna Espol, i. č. 645, karton 251.

Kamenolom Chvalčov, i. č. 732-734, karton 333.

Kolektivní smlouvy Thonet-Mundus, i. č. 646-647, karton 252.

Oděvní průmysl, Sobota Leopold, i. č. 645, karton 251.

Tauber Pavel, továrna na prádlo, i. č. 645, karton 251.

Svíčky Zbořil, i. č. 645, karton 251.

2. Archív města Bystřice pod Hostýnem(B-a-4):

Cihelna, i. č. 245, karton 9.

Soupis živnostenských provozoven v Bystřici p. H., i. č. 272, karton 15.

Kronika města Bystřice pod Hostýnem od roku 1921

TIŠTĚNÉ PRAMENY:

Holešov: město a okres. Brno 1934.

CHYTIL, Alois: Chytilův úplný adresář Československé republiky. Svazek I. Morava a Slezsko. Praha 1924.

MOSSE, Rudolf: Adresář Protektorátu Čechy a Morava pro průmysl, živnosti, obchod a zemědělství. Praha 1939.

Oficiální adresář stavitelů v republice Československé. Praha 1929

LITERATURA:

BARTOŠ, Josef a spol.: Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960, sv. VII. Ostrava 1980.

BOTT, Bernard, Vegesack, Alexander: Princip Thonet. Od ohýbaného dřeva k trubce. Nürnberg 1989.

BRONCOVÁ, Dagmar: Historie mlékárenství v Čechách a na Moravě. 1. díl. Praha 1998.

BUBÍLEK, Karel: KOVONAX spol. s. r.o. Bystřice pod Hostýnem. Bystřice pod Hostýnem 1998.

CIMBUREK, František.: Dějiny nábytkového umění III. Praha 1996.

DOLÁKOVÁ, Marie: Dějiny města Bystřice pod Hostýnem. Brno 1980.

DOLÁKOVÁ, Marie: Výluka u Thonetů v roce 1922. Zpravodaj města Bystřice p. H., 1976, č. 4, s. 18-22.

HAVRÁNEK, Přemysl: Karel Bazika mladší (1901-1968)- průkopník průmyslového zpracování dřeva. Zpravodaj města Bystřice p. H., 1999, č. 1, s. 3-5.

HEJCMAN, Pavel: Dílo rukou i ducha. Praha 1961.

JANEČKA, Josef: 40 let od založení první pletárny v Bystřici p. H. Zpravodaj města Bystřice p. H., 1978, č. 3, s. 20-21.

Jihomoravské dřevařské závody v Bystřici p. H. mají 75 let. Zpravodaj města Bystřice p. H., 1977, č. 5, s. 20-21.

JIRASKO, Kurt, MANG, Karl: Thonet Bug holzmöbel. WIEN 1965.

KUNZ, Ludvík: Zaniklá výroba voskových obětín. Zpravodaj města Bystřice p. H., 1999, č. 9, s. 28-29.

MARTINEK, Zdeněk: Sériová výroba hodin v Bystřici p. H. Zpravodaj města Bystřice p. H., 2001, č. 4, s. 28.

PAJTL, Milan a spol.: 70 let Kovony v Bystřici p. H. Zpravodaj města Bystřice p. H., 1978, č. 5, s. 7-8.

PODZEMNÁ, Květa: Dýmkařská dílna v Bystřici p. H. Zpravodaj města Bystřice p. H., 1976, č. 5, s. 13-16.

Průmyslový život v Bystřici p. H. Zpravodaj města Bystřice p. H., 2001, č. 5, s. 32-34.

První moravská továrna na hodiny v Bystřici p. H. Zpravodaj města Bystřice p. H. 1981, č. 4, s. 44-45.

ŠIMONÍKOVÁ, Jarmila: Nábytek z Bystřice pod Hostýnem. Praha 1992.

UHLÍŘ, Jiří: Thonet. Porýní-Vídeň-Morava. Olomouc 2001.

UHLÍŘ, Jiří: Thonetologie. Causa Thonet-stav bádání. Domov, 1991, č. 1, s. 13-15.

UHLÍŘ, Jiří: Thonetologie. Od nápadu k novému odvětví nábytkového průmyslu. Domov, 1991, č. 2, s. 44-46.

UHLÍŘ, Jiří: Thonetologie. Výroba a obchod. Domov, 1991, č. 4, s. 51-53.

UHLÍŘ, Jiří: Thonetologie. Funkce, konstrukce, tvar. Domov, 1992, č. 1, s. 46-48.

UHLÍŘ, Jiří: Thonetologie. Thonet a konkurence. Domov, 1992, č. 2, s. 50-53.

UHLÍŘ, Jiří: Thonetologie. Thonet kontra Kohn. Domov, 1992, č. 4, s. 46-49.

ÚLEHLA, František: Bystřická továrna na ohýbaný nábytek. Vlastivědný věstník pro mládež župy olomoucké, r. 3, 1924-1925, s. 120-122, 140-142.

ÚLEHLA, František: Kamenný lom pod Hostýnem. VSMŽO, r. 5, 1926-1927, s. 3-9.

ÚLEHLA, František: Voskařský průmysl v Bystřici p. H. VSMŽO, r. 5, 1926-1927, s. 105-108.

V Bystřici p. H. byla městská cihelna. Zpravodaj města Bystřice p. H., 1981, č. 5, s. 31.

VEGESACK, Alexander: Das Thonet-Buch. München 1987.

INTERNETOVÉ ZDROJE:

www.muph.cz/Mesto/Historie, staženo dne 5. 1. 2009.

RESUMÉ

Presented diploma thesis is the industrial progress of the Bystřice pod Hostýnem. It is a small Moravian town. I dealt with the period of 1918-1939. This period was for the industry in Bystřice pod Hostýnem the „gold period“. There was advanced wood-processing industry, which was represented the factory of Thonet's. TON is very important for the town also on the present. It provides work to many people. The next significant firm in the wood-processing industry was the factory to padding of the wood „IMPREGNA“. There was also the firm to produce of the candles „V. Zbořil and son“. This factory was very important in Czechoslovakia and also abroad, but after the Second World War it became extincted. Many of these firms existed on the present and afford work to many people in the town and neighbourhood.

ANOTACE

Hana Solařová

Katedra historie, filozofická fakulta

Průmyslový vývoj města Bystřice pod Hostýnem v meziválečném období.

Vedoucí diplomové práce: prof. PhDr. Miloš Trapl, CSc.

Počet znaků: 105 284

Klíčová slova: Bystřice pod Hostýnem, průmysl, první republika, Thonet, kovový nábytek, Robert Slezák, impregnování dřeva, voskařský průmysl, Václav Zbořil, výroba hodin, dýmky, stavební průmysl.

Charakteristika práce: Ve své diplomové práci jsem zkoumala vývoj průmyslu ve městě Bystřici pod Hostýnem, malém moravském městě, ležícím dnes ve Zlínském kraji. Zaměřila jsem se na období první republiky. Z mého bádání vyplynulo, že právě tato doba představovala v rámci průmyslového rozmachu „zlaté období“. Nejvíce prosperujícími podniky tady byly zejména továrna na výrobu ohýbaného nábytku Thonet, výroba kovového nábytku nebo továrna na výrobu voskového zboží. Průmysl v období první republiky byl ve městě na dost vysoké úrovni a dal základ pro vývoj budoucí.